

fra de med jævne mellemrum afholdte byzantinist-kongresser (jfr. note 1). Søger man konkrete bibliografiske oplysninger, har man et meget udførligt, men lidt uhåndterligt hjælpemiddel i bibliografierne (uannoterede) i *The Cambridge Medieval History IV*; disse er især værdifulde, fordi de medtager tidsskriftartikler, festskriftartikler o.lign. Noget lettere er det at følge de bibliografiske henvisninger i noterne i OSTROGORSKIS *Geschichte des byzantinischen Staates*, selv om man herved får et selektivt (og stærkt personligt præget) billede af forskningssituationen omkring centrale problemer.³⁹ Et udmærket indblik i en række centrale forskningsproblemer giver A. A. VASILIEV, *History of the Byzantine Empire* (2. udg. Madison and Milwaukee 1952), som i øvrigt i modsætning til Ostrogorskis *Geschichte* også dækker det byzantinske kultur- og åndsliv; men værket er desværre ikke siden blevet ajourført (det er blevet genoptrykt flere gange som paperback).⁴⁰

En virkelig systematisk indføring i byzantinistikken har hidtil manglet, men der er i Wissenschaftliche Buchgesellschaft bebudet en *Einführung in die Byzantinistik* af den ansete ungarske byzantinist Gy. MORAVCSIK; forhåbentlig vil den kunne udgøre det hjælpemiddel, der vil give den Byzansinteresserede historiker en klar og overskuelig indgang til studiet og være en nyttig vejledning for de historikere, der under arbejdet med anden middelalderhistorie får behov for at inddrage byzantinsk historie.

af de omtalte værker og artikler). – Byzantion er især nyttig p.g.a. sine oversigter (Chroniques) vedr. forskellige forskningsområder.

³⁹ Det vil her være på sin plads at advare mod den tyske billigudgave af værket fra 1965 – i den er nemlig hele noteapparatet strøget!

⁴⁰ Noget lignende gælder samleværket *Byzantium*, red. af Baynes & Moss (Oxford 1948, genoptr. som paperback), der ganske vist i dag er noget forældet, men alligevel meget kan anbefales den, der uden særlige forudsætninger vil danne sig et førsteindtryk af byzantinsk historie og civilisation.

STUDIET AF DANMARKS NYESTE HISTORIE I SOVJETUNIONEN

AF

BENT JENSEN

SOVJETISKE »skandinavisers« virksomhed har hidtil ikke påkaldt sig større interesse i Danmark. Dette hænger utvivlsomt sammen med sproglige problemer, men vel især med den kulturelle distance mellem Danmark og Sovjetunionen – kulturelle taget i videste betydning og omfattende ideologiske forskelle. Da flere sovjetiske historikere har ytrret ønske om nærmere kontakt med danske kolleger, kan der være grund til

nøjere at undersøge, hvordan sovjetisk historievidenskab betragter dansk historieforskning, og hvilket billede sovjetiske historikere har af Danmarks historie. I det følgende er det hensigten at informere om sovjetisk historieforsknings hidtidige aktivitet vedrørende Danmarks *nyeste* historie, en begrænsning der især er foretaget pga. denne periodes kvantitative dominans i sovjetisk historieforskning. Det vil ske, dels i form af en redegørelse for udviklingen i studiet af Danmarks historie i Sovjetunionen siden Oktoberrevolutionen, dels ved en gengivelse såvel af forskellige sovjetiske historikers opfattelse af dansk historieforskning som af deres billede af Danmarks historie i det 20. årh., således som dette kommer til udtryk i deres offentliggjorte arbejder. Det har ikke været tanken primært at af- eller bekræfte de fremførte synspunkter eller at polemisere mod fremsatte teser og konklusioner. Der vil heller ikke blive tale om en fuldstændig bibliografi. Hovedvægten vil blive lagt på en præsentation og en karakteristik af de væsentligste arbejder om Danmarks nyeste historie, som sovjetisk historieforskning kan opvise efter en periode på nu over 50 år. Jeg vil så loyalt som muligt gengive de sovjetiske historikers synspunkter ved anvendelse af den i de citerede afhandlinger benyttede terminologi. Denne terminologi vil kun undtagelsesvis blive nærmere defineret, og et minimumskendskab til marxistisk-leninistiske begreber vil således være en forudsætning for fuldtud at kunne forstå de sovjetiske synspunkter.¹

At dømme efter den sovjetiske historievidenskabs egen opfattelse – sådan som den f.eks. fremtræder i *Den sovjetiske historiske encyklopædi* – skulle sovjetiske historikere være godt rustet til at behandle et emne som Danmarks nyeste historie. Den sovjetiske marxistisk-leninistiske historiskrivning opfatter sig selv som den eneste sandt videnskabelige, takket være Lenins banebrydende indsats på den historiske metodologis område: han har ikke alene afsløret den borgerlige og reformistiske historiskrivnings videnskabelige utilstrækkelighed, men har desuden med sin teori om imperialismen skabt den eneste videnskabelige basis for studiet af menneskehedens historie i det 20. årh. Han har endvidere løst en

¹ Se kritiske definitioner af grundbegreber i marxistisk-leninistisk terminologi hos Kurt Marko, *Sic et non. Kritisches Wörterbuch des sowjetrussischen Marxismus-Leninismus der Gegenwart*, Wiesbaden 1962, R. N. Carew Hunt, *A Guide to Communist Jargon*, London 1957, og i C. D. Kernig m.fl. (udg.), *Sowjetsystem und demokratische Gesellschaft. Eine vergleichende Enzyklopädie*, Freiburg-Basel-Wien 1966 ff. En god introduktion til emnet sovjetisk historieskrivning findes i samme værk, bind II, 1968, sp. 914–959. I *Voprosy istorii*, no. 10, 1966, er offentliggjort en overordentlig interessant meningsudveksling mellem den amerikanske historiker Arthur Mendel og flere sovjetiske historikere om marxistisk-leninistiske begreber som »zakonomernost'« (lovmæssighed), »objektivnost'« (objektivitet), det svært oversættelige »partijnost'« (partiskhed) m.fl.

² *Sovetskaja istoričeskaja enciklopedija*, I–XI, Moskva 1961–1969 (ikke afsluttet). fork. SIÉ. Se bind VI, sp. 475. »Partijnost'« defineres her som »En partisk holdning hos marxistiske historikere til fortidens fænomener, dvs. en holdning . . . ud fra arbejderklassens og dens avantgardes – det kommunistiske partis – position. [hvilket] betyder

række metodologiske problemer, ikke mindst spørgsmålet om »partiskhed«. ² Flere sovjetiske historikere, der på tryk har givet udtryk for deres opfattelse af udviklingen af og tilstanden i studiet af Danmarks (nyeste) historie i Sovjetunionen, ³ fremhæver da også det principielt nye, der foreligger med en marxistisk-leninistisk analyse af den historiske proces, og de understreger de marxistisk-leninistiske klassikeres betydning for udforskningen af Danmarks nyeste historie. Således skal Lenin have tildelt Skandinavien en »ubestridelig betydning« i sine skrifter. ⁴ Takket være Den store Oktober blev historiestudiet i Rusland befriet for de officielle doktriner, der hidtil havde hindret en objektiv forskning. ⁵ Trods disse gunstige forhold var resultaterne dog længe magre. Bortset fra løbende informationer i presse og tidsskrifter om den skandinaviske arbejderbevægelse og forskellige leksikonartikler udkom der i 1920'erne kun nogle skrifter om den danske andelsbevægelses historie til brug ved propa- gandaarbejdet blandt russiske bønder samt et par monografier, og i 1930'erne blev resultaterne endnu kummerligere, især pga. Stalindyrkelsens konsekvenser. ⁶

II Verdenskrig betød indledningen til en ny fase i de sovjetiske studier af de skandinaviske landes historie, ja flere historikere mener, at man først efter II Verdenskrig for alvor kan tale om påbegyndelsen af et egentligt studium af emnet. V. V. POCHLEBKIN opdeler efterkrigsfasen i to perioder; den første fra 1945 til 1953 (dvs. til Stalins død), hvor en mere seriøs videnskabelig forskning igangsattes trods persondyrkelsens hindringer herfor; den anden periode, som satte ind efter Stalins død,

iagttagelsen af den mest fuldkomne videnskabelige objektivitet . . . « SIÈ VIII, 1965, sp. 558, art. »Lenin kak istorik«. Det, ikke-marxister-leninister kalder objektivitet, betegnes derimod nedsættende som »objektivisme«.

² A. Kan, »Sovjetiske studier i Nordens historie«, Fakta om Sovjetunionen, nr. 7, 1968; samme, »Forskning rörande de skandinaviske ländernas historia i Sovjetunionen«, Historisk tidskrift för Finland, No. 1, 1970, pp. 18–25; H. Mosberg, »Sowjetische Forschungen zur skandinavischen Geschichte«, Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe, Nr. 516, 1963; G. A. Nekrasov, »Problematika i organizacija skandinavskich istoričeskich issledovanij v SSSR« (Den skandinaviske historiske forsknings problematik og organisation i Sovjetunionen), Skandinavskij sbornik, XIII, 1968, pp. 11–34, og XIV, 1969, pp. 11–22; W. Pohljobkin [V. Pochlebkina], »The Development of Scandinavian Studies in the USSR (1917–1965)«, Scandinavica, vol. 5, no. 1, 1966; L. Suni, »Voprosy istorii Skandinavii i Finljandii« (Problemer i Skandinaviens og Finlands historie), Novaja i novejsaja istorija, no. 4, 1963.

⁴ Nekrasov, Skandinavskij sbornik, XIII, p. 13.

⁵ Pochlebkina, Scandinavica, p. 15.

⁶ Se bl.a. Ja. Segal, Rabočee dvizhenie v Skandinavskich stranach (Arbejderbevægelsen i de skandinaviske lande), Moskva 1927. Segal, der også skrev under pseudonymet S. Gal'sen, offentliggjorde regelmæssigt oversigter over arbejderbevægelsen i Skandinavien i 1920'erne; M. Kobeckij, Danija. Social'no-ekonomičeskie očerki (Danmark. Samfundsøkonomiske skitser), Moskva 1933; samme (Segal), »The working Class in Modern Scandinavia«, The Granat Encyclopedia, XXXV, 1934, pp. 66–110. Ingen af disse findes i Danmark og har desværre ikke været tilgængelige for mig.

blev vidne til en regeneration og ekspansion af skandinavistikken pga. persondyrkelsens ophør. Denne periode så også fremkomsten af et tidsskrift, *Skandinavskij sbornik* (Skandinaviske samlinger), som udelukkende helliger sig de skandinaviske landes og Finlands historie, økonomi, kultur, sprog etc. Pochlebkín, som var initiativtageren til dette tidsskrift, har også forsøgt at få *skandinavistik* etableret som en særlig og selvstændig videnskabelig disciplin, et mål han dog ikke selv mener er blevet realiseret.⁷ På en række kongresser for skandinavisere i 1960'erne med op til 150 deltagere har man forsøgt at koordinere den forskningsindsats, der foregår på forskellige forskningscentre i Sovjetunionen, tilsyneladende dog uden større held. Der har også været planer om oprettelse af et egentligt koordinationscenter for al forskning vedrørende Skandinavien.⁸

De sovjetiske historikere er langt fra tilfredse med situationen eller med de hidtil opnåede resultater. En af de yngre repræsentanter for sovjetisk skandinavistik, G. A. NEKRASOV, mener således, at »Danmarks historie studeres utilstrækkeligt og uensartet i Sovjetunionen«. Blandt uudforskede og særligt påtrængende problemer nævner Nekrasov: kapitalismens opståen og udvikling i Danmark, de socio-økonomiske processer i det første tiår af det 20. årh., Danmarks udenrigspolitik og dansk-russiske relationer (i særdeleshed før og under II Verdenskrig), den indenrigspolitiske kamp under besættelsen og modstandsbevægelsens historie.⁹ Nekrasov opfordrer specielt sine kolleger til at forstærke den videnskabelige udforskning af Danmarks historie efter II Verdenskrig, og især fordelingen af klassekræfterne, kommunisternes opgaver i dansk indenrigspolitik, SFs position, Danmarks rolle i NATO og EFTA og de dansk-sovjetiske relationer. Han indskærper de sovjetiske historikere nødvendigheden af at anvende den marxistisk-leninistiske metode, fordi det efter hans opfattelse kun herved vil være muligt at skabe en »korrekt og logisk« opfattelse af den historiske proces. Han beklager det lave niveau i polemikken mellem sovjetiske forskere, en polemik der normalt drejer sig om

⁷ Pochlebkín, op.cit., p. 32. Se Nekrasovs modsatte opfattelse, Nekrasov, op. cit., p. 11. En kommenteret oversigt af Erkki Kuujo over indholdet af *Skandinavskij sbornik* 1956-1969 findes i *Jahrbücher für die Geschichte Osteuropas*, 1970, pp. 135-148.

⁸ De hidtidige kongresser har fundet sted i Tartu (1963 og 1966), Leningrad (1965) og Petrozavodsk (1968). I forbindelse med kongresserne udsendes referater af de forskellige sektioners virksomhed i form af »teser«, se f.eks. *Tezisy tret'ej vsesojuznoj konferencii po istorii, ékonomike i literature Skandinavskich stran i Finljandii*, Tartu 1966, angående Kans teser om Danmarks udenrigspolitik under II Verdenskrig. De nuværende forskningscentre er følgende: Historisk Institut under Videnskaberne Akademi i Moskva, sammes Leningrad-afdeling (som ifølge Nekrasov er hovedsædet for Skandinavienforskningen), Tartu Universitet, Petrozavodsk Universitet, Økonomisk Institut under Estlands Videnskabsakademi og Polyteknisk Institut i Tallin samt Institut for verdensøkonomi og internationale relationer under Videnskaberne Akademi i Moskva, se Nekrasov, op. cit., pp. 13f.

⁹ Disse to emner er for nylig blevet behandlet af hhv. A. S. Kan og Ju. V. Kudrina, se senere.

detaljer i stedet for om generelle problemer. Ligeledes beklager Nekrasov, at der kun uregelmæssigt foretages afsløringer af borgerlige (danske) historikers teorier.¹⁰

SOVJETISKE HISTORIKERE OM DANSK HISTORIEFORSKNING. V. V. POCHLEBKIN, der må betragtes som sovjetisk skandinavistiks grand old man, har i to store artikler i det ledende sovjetiske historiske tidsskrift *Voprosy istorii* (Historiens problemer) beskæftiget sig med dansk historieforskning. I sin første artikel fra 1965, *Historieforskningens tilstand i Danmark*,¹¹ gennemgår Pochlebkina udviklingen i dansk historiografi fra middelalderen op til nutiden. Det bærende synspunkt er, at dansk historieskrivning til alle tider først og fremmest skal betragtes som et vigtigt instrument i klassekampen. Hans vurdering af et historisk arbejde afhænger derfor af, om det udtrykker en »progressiv« klasses synspunkter eller ej.¹² De store skel i dansk historieskrivning i det 20. årh. finder Pochlebkina i 1917 og 1945. Den første periode (1917–1945) er karakteriseret ved den borgerlige historieforskningens forfald som følge af »kapitalismens generelle krise« og »højresocialdemokraternes« forsøg på at nivellere klasse modsætningerne på det ideologiske område, f.eks. ved at opfordre til politisk objektivitet for ikke at tirre den tyske fascisme. Resultatet heraf blev, at udforskningen af de dansk-tyske modsætninger og af de dansk-russiske relationer holdtes ude fra videnskabelige forskningsprojekter. I den anden periode efter 1945 opgav man derimod denne skinobjektivitet til fordel for en klart tendentios historieskrivning, der forsvarer den borgerlige civilisations arv. Mht. metodologi finder Pochlebkina, at grundtvigianismen i sin nuværende form: positivismen (neopositivismen) og eksistentialismen er de mest udbredte. Alle værker, der bygger på et sådant metodologisk grundlag, er stærkt fjendtlige over for marxismen-leninismen, og deres forfattere forsøger at ignorere klassekampens rolle og betydningen af folkemassernes virksomhed i historien. Grundtvigianismen er i det hele taget fremmed over for en realistisk afspejling af den historiske proces og giver historien en religiøs-mystisk fortolkning. Neopositivismen forsøger at udglatte det kapitalistiske samfunds modsætninger. Også højresocialdemokratiske historikere bygger på neopositivismen i en lidt ændret udgave.

I sin anden artikel fra 1966, *Danske borgerlige historikers virksomhed i efterkrigsårene*,¹³ forsøger Pochlebkina konkret at påvise, hvordan dansk

¹⁰ Nekrasov, op. cit., passim. Kan tilføjer: Forbindelserne mellem Rusland og den skandinaviske arbejderbevægelse, Kominterns skandnaviensafdeling, Nordisk Råds virksomhed, og skandinavisk neutralitetspolitik, se Kan, *Historisk tidsskrift för Finland*, no. 1, 1970, p.

¹¹ »Sostojanie istoričeskoj nauki v Danii«, *Voprosy istorii*, no. 2, 1965, pp. 173–181.

¹² Indtil 1917 var borgerlig historieskrivning »progressiv«, efter dette årstal »reaktionær«. Som følge af »Den store Oktober« og den dermed sammenhængende ændring i synspunkter blev et værk som Danmarks Riges Historie forældet.

¹³ »Dejatel'nost' datskich buržuaznych istorikov v poslevoennye gody«, *Voprosy istorii*, no. 6, 1966, pp. 177–185.

historieforskning af »de herskende kredse« anvendes som et af de vigtigste ideologiske instrumenter i klassekampen, og hvordan danske historikere aktivt bistår ved løsningen af politiske problemer. En af de væsentligste opgaver for den borgerlige historieskrivning efter II Verdenskrig blev at overbevise masserne om det nødvendige i Danmarks indtræden i den vestlige militære blok. Dette skete bl.a. ved en formålsrettet kritik af dansk udenrigspolitik i 1930'erne, som blev fremstillet som en »svaghedens politik«, der angiveligt havde ført til besættelsen af Danmark.¹⁴ Specielt om besættelsestiden og historikerne skriver Pochlebkín, at hvert af de store borgerlige partier offentliggjorde *sin* version af besættelsen og dens forhistorie; om Jørgen Hæstrups værker hedder det, at de er apologier for det danske bourgeoisie, og at han (derfor) ikke har formået at nå frem til sande videnskabelige eller politiske konklusioner. Inden for den udenrigspolitiske forskning har Troels Fink i sine værker om dansk udenrigspolitik i perioden 1894–1909 (ifølge Pochlebkín i strid med kendsgerningerne) søgt at påvise nødvendigheden af en dansk-tysk alliance på denne tid; det politiske formål hermed er for den sovjetiske historiker klart.¹⁵

Pochlebkín kan også finde andre beviser på de herskende kredsers bestræbelser på at udglatte modsætningsforholdet til Tyskland med historikernes bistand. I anledning af 100-året for 1864 forsøgte man at begrænse genudgivelser af gamle arbejder om emnet, og de værker, der alligevel blev offentliggjort, udsendtes i provinsen og var i øvrigt helliget andenrangs spørgsmål; de udkom i ubetydelige oplag og blev ikke distribueret gennem boghandelen, priserne var æventyrligt høje. Og ikke én kendt dansk historiker – og især ikke en eneste historiker i statens tjeneste – deltog i offentliggørelsen af værker om 1864. På områder som arkæologi, lokalhistorie og seksualhistorie er der derimod stor foretagsomhed. Dette skyldes kommercielle hensyn: turistfirmaer har populariseret arkæologien, og restauranter og stormagasiner heraldikken. Og for at tilfredsstille det borgerlige marked er det blevet pålagt danske historikere at skrive erotikkens historie og udgive et sexuelleksikon. Endelig har lokalhistorien fået tildelt to vigtige opgaver: dels at berede jordbunden for generaliseringer vedrørende rigshistorien, dels at indgyde masserne

¹⁴ Det er ejendommeligt, at Pochlebkín angriber »borgerlige« historikere netop for dette, idet den sovjetiske historieskrivning, inklusive Pochlebkín, som et af sine faste temaer just har »den danske indrømmelsespolitik«, hvis konsekvens blev 9. april, se senere herom. I direkte modstrid med Pochlebkíns billede af danske historikers aktivitet på dette felt hedder det i en anmeldelse af H. Vestergaard Andersen, Dansk politik igår og idag, Aalborg 1966, at danske historikere »indtil for nylig« ikke gerne har beskæftiget sig med Danmarks nyeste historie, og at først offentlighedens pres har medført en ændring heri, se Novaja i novejšaja istorija, no. 5, 1968, pp. 173f.

¹⁵ Nemlig at argumentere for, at et dansk-tysk militært samarbejde efter II Verdenskrig har historiske forudsætninger. At en historiker skulle kunne studere et emne for dettes egen skyld er tilsyneladende ikke tænkeligt for Pochlebkín.

historiske kundskaber og opdrage ungdommen på lokalhistoriske traditioner. Pochlebkín, hvis synspunkter på dansk historieforskningens vilkår måske skyldes analogislutninger fra hans egen forskningssituation, kommer til slut ind på dansk marxistisk-leninistisk historieskrivning for ikke at skabe et ukorrekt indtryk af den danske historievidenskabs nuværende situation og omtaler i denne forbindelse kort en række marxistisk-leninistiske historikere, som i de senere år har udført et betydningsfuldt arbejde under DKPs Centralkomité.¹⁶

A. S. KAN, der må betragtes som en af de ledende skandinaver inden for den yngre generation af sovjetiske historikere, har også ved flere lejligheder beskæftiget sig med dansk historieskrivning. I et værk om *Den nyere tids historiografi i Europa og Amerika* fra 1967 har han skrevet om Danmark.¹⁷ Især fremhæves J. A. Fridericias værker som sympatiserende med arbejderbevægelsen og de socialistiske ideer, og Kan mener at kunne fastslå, at den marxistiske indflydelse på Fridericia er tydelig. Også Danmarks Riges Historie omtales positivt, fordi den ud fra et borgerligt-demokratisk synspunkt behandlede de herskende kredsens reaktionære politik i det 19. årh. Som følge af klasse modsætningernes skærpelse blev disse borgerligt-demokratiske historikere dog mindre progressive og foretrak at beskæftige sig med fredelige og fjerntliggende problemer som middelalderhistorie og det slesvigske spørgsmål. En dyb krise begyndte at kendetegne den danske borgerlige historieskrivning; bedre var det ikke med den danske socialdemokratiske historieskrivning, der afslørede sig som værende revisionistisk.¹⁸

I et af de mange sovjetiske værker, hvis erklærede formål det er at gen-drive »borgerlig historieforskning«, har Kan skrevet om *dansk historisk og publicistisk litteratur vedrørende Sovjetunionens udenrigspolitik under II Verdenskrig*.¹⁹ Han anfører som sit formål en analyse af tematikken og de politiske tendenser i disse værker på baggrund af den internationale politiks udvikling og en påvisning af sammenhængen mellem Danmarks (Skandinaviens) skiftende internationale position og de udenrigspolitiske synspunkter, som kommer til udtryk i den historiske litteratur. Ved hjælp af en fem-delning af den behandlede periode (1936–39, 1939–41, 1941–45, 1945–47 og 1947 ff.), men i virkeligheden med udgangspunkt i *Sovjet-*

¹⁶ Pochlebkín nævner Alfred Jensen, Ib Nørlund, Villy Fuglsang, Gelius Lund, Martin Nielsen plus »en række unge specialister«.

¹⁷ *Istoriografija novogo vremeni stran Evropy i Ameriki*, red. af B. G. Veber, I. S. Galkin m.fl., Moskva 1967. Skønt oprindeligt meddelt findes der intet tilsvarende afsnit i et værk om den nyeste tids historie: *Istoriografija novej i novejšej istorii stran Evropy i Ameriki*, red. af I. S. Galkin m.fl.

¹⁸ *Istoriografija . . .*, pp. 632–637.

¹⁹ *Vnešnepolitičeskije problemy sovremennosti. Otvet zarubežnym avtoram (Udenrigspolitiske problemer. Svar til udenlandske forfattere)*, red. af A. N. Kracil'nikov, A. M. Nekrič og A. O. Čubar'jan, Moskva 1964, pp. 227–251.

unionens udenrigspolitiske situation, karakteriserer Kan den udenrigspolitiske litteratur. Hovedkriteriet for bedømmelsen og klassificeringen af litteraturen er dennes holdning til Sovjetunionens udenrigspolitik. Denne politik »korrekthed« tages for givet, og kun værker der kritikløst tilslutter sig denne opfattelse, betegnes som »sandt videnskabelige«. ²⁰

Kan har endvidere i forbindelse med sit værk om de skandinaviske staters udenrigspolitik under II Verdenskrig indgående beskæftiget sig med dansk historiografi vedrørende besættelsestiden og dennes forhistorie. ²¹ Det er betegnende, at han ved sin klassificering af kilderne til denne periodes historie først opregner kildemateriale stammende fra kommunistisk hold og generelt betegner forskellige kommunistiske skrifter som »værdifulde kilder« til Danmarks udenrigspolitiske historie og til belysning af forholdet til besættelsesmagten, i stedet for konkret at spørge om kildernes egnethed til at kaste lys over regeringens politik. Næstvigtigst skønnes tilsyneladende kildemateriale fra den borgerlige fløj af modstandsbevægelsen at være, dernæst fra »kollaborationistiske socialdemokrater«; sidst i rækken, som jo klart er opstillet efter politiske kriterier, kommer kilder hidrørende fra danske quislinge. Avis- og tidskriftartikler af »kendte anti-fascister« vurderes også højt, og af samme grund beklager Kan, at næsten alle offentliggjorte dagbøger og optegnelser er skrevet af socialdemokrater og borgerlige, da »kommunister kun sjældent finder forlæggere for deres memoirer«. Den fremherskende tendens i dansk borgerlig og socialdemokratisk historieskrivning om besættelsen er ifølge Kan at idealisere kollaborationspolitikken og at fremstille den som påtvungen og det mindste af to onder. Over for denne

²⁰ Bortset fra Ad. Stender-Petersen, Grundlinier i Sovjetunionens Udenrigspolitik 1917-1941, Kbh. 1946, får kun Ib Nørlund, Det knager i samfundets fuger og bånd, Kbh. 1959, prædikatet videnskabelig. Det første værk roses, fordi det »understreger den sovjetiske udenrigspolitik fredselkende karakter«, og fordi dets konklusion lyder: »socialisme er lig med fred«. Også Nic. Blædel, Forbrydelse og Dumhed, Kbh. 1946, fremhæves, fordi det er gennemtrængt af en »anti-fascistisk og anti-München ånd«, og fordi Blædel understreger Sovjetunionens kamp for kollektiv sikkerhed. »Renegaten« Erik Ib Schmidt, 30 Aars kommunistisk Politik i Rusland og Vesteuropa. En gennemgang og Kritik, Kbh. 1948, angribes derimod for »anti-sovjetisme«, »socialdemokraten« Hartvig Frisch, Tragediens Anden Del, Kbh. 1951, betegnes som en fordrejning af Sovjetunionens udenrigspolitik, mens »venstresocialdemokraten« Peter P. Rohde, Sovjetunionens Udenrigspolitik, Kbh. 1955, dadles for »ukorrekt« forklaring af de »negative konsekvenser af den socialistiske legalitets krænkelser under persondyrkelsen« (sovjetisk eufemisme for Stalin-tidens forbrydelser), for »komplet løgnagtigt« at anse forståelse med Tyskland for et permanent træk i sovjetisk udenrigspolitik og for at tilskrive Sovjetunionen ansvaret for den kolde krig.

²¹ »Vnešnepolitičeskoe položenie Danii vo vremja vtoroj mirovoj vojny« (Danmarks udenrigspolitiske stilling under II Verdenskrig), Novaja i novejšaja istorija, no. 4, 1967, pp. 96-117, og Vnešnaja politika skandinavskich stran v gody vtoroj mirovoj vojny (De skandinaviske landes udenrigspolitik under II Verdenskrig), Moskva 1967, pp. 5-11.

tendens står værker forfattet af deltagere i og ideologer fra den borgerlige fløj af modstandsbevægelsen (Vilhelm la Cour og Børge Outze), værker der imidlertid forener to modstridende tendenser: de er både anti-kollaborationistiske og anti-kommunistiske. Som årene er gået er dog grænsen mellem disse to retninger blevet mere og mere udvisket, den apologetiske og den kritiske fløj har nærmet sig hinanden. Endelig er der den marxistiske historieskrivning, som vender sig imod at fratage de danske politikere ansvaret for den førte politik.²² Det er imidlertid interessant at mærke sig, at Kan udover et politisk-ideologisk kriterium også anvender et videnskabeligt; han skriver således, at først med DNHs virksomhed tog en egentlig videnskabelig udforskning af besættelsestiden sin begyndelse, og at dansk historiografi hermed kom ud over det partipolitiske slagsmål om fordelingen af ansvar og skyld for det manglende beredskab til at modstå fascismen. Viggo Sjøqvists værk om Danmarks udenrigspolitik i 1930'erne har Kan således mange rosende ord tilovers for, selv om han vender sig imod Sjøqvists understregning af det nødvendige i »Stauning-Munchs defaitistiske, protyske politik«. Jørgen Hæstrups Hemmelig Alliance betegnes som et »fundamentalt værk . . . gennemtrængt af anti-fascistisk kampånd«, selv om han undervurderer venstrefløjens indsats i modstandsbevægelsen.²³

L. K. Roors har beskæftiget sig med nyere dansk historisk litteratur om det slesvig-holstenske problem.²⁴ Hun gør opmærksom på, at Marx støttede slesvig-holstenerne i krigen mod Danmark i 1848, men er i øvrigt – bortset fra referatet af en række danske undersøgelser fra tiden efter II Verdenskrig – især interesseret i at klargøre forskellen mellem borgerlig historieskrivning og marxistisk-leninistisk historievitenskaber. Reaktionære historikere forfalsker ved hjælp af den fremherskende ideologiske retning inden for borgerlig historieskrivning (en retning som ikke nærmere defineres) historien, andre (borgerlige) historikere forsøger ganske vist at give et objektivt billede af de historiske begivenheder, men pga. borgerlig objektivisme og fornægtelse af den historiske proces' lovmæssighed ender disse historikere ofte i subjektivisme og fordrejelse af den historiske virkelighed. Kun studiet af historien på marxistisk-leninistisk grundlag, studiet

²² Kan nævner de samme navne som Pochlebkín, se note 16.

²³ Et af de værker, den marxistisk-leninistiske historiker vurderer højest, er den konservative Vilhelm la Cour, Paa Vej mod Katastrofen, Kbh. 1945–1949, pga. dets hårde kritik af Stauning og Munch. Derimod dables dets »fra bind til bind voksende anti-kommunisme« og la Cours manglende blik for den »danske sabotage« af den kollektive sikkerhed. Troels Fink, Fem foredrag om dansk udenrigspolitik efter 1864, Aarhus 1958, repræsenterer for Kan et typisk forsøg på at begrunde dansk deltagelse i NATO ud fra erfaringerne fra II Verdenskrig.

²⁴ »O šlezvig-gol'stínskom voproze v nekotorych rabotach sovremennykh datskich istorikov« (Om det slesvig-holstenske spørgsmål i nogle danske historikers arbejder), Skandinavskij sbornik, VIII, 1964, pp. 371–391.

af folkemassernes aktive rolle og det arbejdende folks kamp mod dets undertrykkere kan give en sand belysning af problemerne og hindre imperialisterne i at antænde fjendskab mellem det danske og tyske folk. Efter disse udredninger understreger Roots imidlertid, at den marxistisk-leninistiske videnskab udmærket kan udnytte de pålidelige historiske kendsgerninger, som findes i borgerlig historieskrivning, selv om naturligvis den borgerlige metodologi og dens konklusioner må forkastes, fordi de bygger på et objektivistisk grundlag.²⁵

DANMARKS NYESTE HISTORIE I SOVJETISKE LEKSIKA, HÅNDBØGER OG FREMSTILLINGER AF OVERSIGTSKARAKTER. Med udgivelsen af den første udgave af *Det store sovjetiske leksikon*²⁶ fik den sovjetiske offentlighed for første gang lejlighed til at orientere sig om Danmarks (nyeste) historie set fra et marxistisk-leninistisk synspunkt. Fremstillingen af Danmarks nyeste historie, der skyldes M. KOBECKIJ, er en nøgtern redegørelse med hovedvægt på den politiske historie, landbrugsproduktionens omlægning, andelsbevægelsen og højskolebevægelsen. På et par undtagelser nær kunne Kobeckijs fremstilling for så vidt have stået i et dansk leksikon fra samme tid. Undtagelserne gælder andelsbevægelsens historie og vurderingen af Oktoberrevolutionens indflydelse på danske forhold. Han vender sig mod borgerlige og socialdemokratiske økonomer, som har søgt at påvise – efter Kobeckijs opfattelse med ringe held – at andelsbevægelsen medførte større økonomisk lighed mellem bønderne og formindskede kapitalkoncentrationen i landbruget. Og den egentlige årsag til de danske »arbejderes beslutsomhed og sammenhold i martsdagene 1920« finder Kobeckij i Oktoberrevolutionen 1917, som havde begejstret arbejderne og skræmt kapitalisterne. Mere bemærkelsesværdigt er det, at Staunings indtræden i en borgerlig regering under I Verdenskrig omtales helt neutralt, ligeledes at socialdemokraterne (sammen med de radikale) tildeles en førende rolle i kampen mod regeringen under Påskekrisen. Kun i en bisætning får man kendskab til et kommunistisk partis eksistens.²⁷

²⁵ Roots når i øvrigt frem til følgende konklusion: En deling af Slesvig (ved det 19. årh.s midte) efter nationalitet ville have været i overensstemmelse med Lenins principper om national selvbestemmelse (fra det 20. årh.s begyndelse). Roots behandler også det »såkaldte Sydslesvig-spørgsmål« efter II Verdenskrig, dvs. de »chauvinistiske elementer« i Sydslesvig og Danmark som – støttet til de herskende kredse i England – søgte at udskille Sydslesvig fra Tyskland. Især Troels Fink angribes for ikke at have omtalt et efter Roots opfattelse betydningsfuldt masse møde, som omtales i »Pravda« den 5. okt. 1948. Fink anklages også for »subjektivisme« og for at se gennem fingre med den vesttyske imperialismes aggressive bestræbelser. Det angrebne værk er *Geschichte des schleswigschen Grenzlandes*, Kbh. 1958.

²⁶ *Bol'shaja sovetskaja enciklopedija*, Moskva 1926 ff. Hovedred. O. Ju. Smidt, red. for historie M. N. Pokrovskij. Artiklen »Danija«, bind XII, 1930, sp. 330–396.

²⁷ I bibliografien i tilknytning til artiklen glimrer de marxistisk-leninistiske klassikere

Ud over denne historiske fremstilling findes der udførlige artikler om de politiske partiers (især Socialdemokratiets) historie og fagbevægelsens udvikling, samt særlige afsnit om den økonomiske historie (især andelsbevægelsens rolle). Afsnittet om de politiske partiers historie er ikke signeret med forfatterens navn, men med pseudonymet »P«. Tonen i den usædvanligt velinformerede artikel står i grel modsætning til Kobeckijs og lader formode, at dens ophavsmand er en dansk kommunist. Socialdemokratiet får her det glatte lag. Det er af den reformistiske fløj blevet forvandlet til et opportunistisk, parlamentarisk parti, gennemsyret af en reformistisk, tolererende ånd og uden tanke for kapitalismens omstyrtelse. Efter Oktoberrevolutionen gik partiet åbent over til kontrarevolutionen. Blandt partiets ledere omtales Borgbjerg udtrykkeligt som stammende fra den borgerlige klasse, og der gøres opmærksom på (næppe for det gode) at han af uddannelse var teolog.²⁸ Der lægges ikke skjul på det kommunistiske partis svaghed, som angives at stamme fra Danmarks overvejende agrare karakter. Afsnittet om fagbevægelsen er ligeledes skarpt fordømmende. Dansk fagbevægelse karakteriseres som gennemtrængt af patriotisme under I Verdenskrig og generelt af en »fedtet reformisme«; et fast sammentømret lag af bureaukrater er først og fremmest optaget af at få kassen fyldt med medlemmernes bidrag. Lederne forråder arbejdernes interesser. Afsnittet om Danmarks nyeste økonomiske historie beskæftiger sig indgående med landbrugsomlægningen i slutningen af det 19. årh., hvis store resultater fremhæves; jordreformerne af 1899 og senere anses derimod ikke for at have haft nogen egentlig betydning for det danske landbrugs struktur. Via andelsbevægelsen behersker storbønderne landbruget, og de har gjort andelsbevægelsen til en bærepille i »agrar-kulak-partiet 'Venstre'«. ²⁹

Efter 1920'ernes spæde ansatser til seriøs beskæftigelse med Danmarks nyeste historie kom 1930'ernes Stalin-regime og persondyrkelse. Mens der endnu i 1920'erne foregik en ofte livlig og åben debat – ikke alene om historiske problemer – forstummede denne nu. 1930'erne er de magre år i

ved deres fravær. Heller ingen af klassikerne citeres i teksten, som ej heller er præget af den senere stereotype terminologi.

²⁸ Det virker mindre velovervejet at trække netop disse to karakteristika frem; som bekendt var næsten alle ledende bolschevikker af »borgerlig« herkomst (eksempelvis Lenin), og partiets senere fører, Stalin var teologisk uddannet. Mens Borgbjerg i bind VII, 1927, sp. 134, har fået en selvstændig biografi, er DKPs formand, Thøger Thøgersen ikke blevet fundet værdig til speciel omtale; Borgbjerg-biografien, der er stærk negativ (»Borgbjergs lidenskab for en stabilisering af kapitalismen«) er skrevet af E[rnst?] Christiansen, på dette tidspunkt en lidenskabelig tilhænger af marxismen-leninismen.

²⁹ Ved siden af den »store« findes der også en »lille« sovjetisk encyklopædi, Malaja sovetskaja enciklopedija, 1. udgave Moskva 1929 ff. Omtalen af Danmarks nyeste historie er her yderst kortfattet; det hedder, at socialdemokraterne i 1924 fik flertal i folketinget, og at der er en voksende fascistisk bevægelse i Danmark. Andelsbevægelsen kaldes en »farmertrust«, hvis lige intetsteds findes, se bind II, art. »Danija«, sp. 739.

sovjetisk skandinavistik som i al anden sovjetisk historisk aktivitet. Først med II Verdenskrigs udbrud blev der igen anledning til at publicere skrifter om skandinaviske, herunder danske forhold, vel bl.a. foranlediget af regeringens ønske om at forklare den sovjetiske offentlighed årsagerne til forståelsespolitikken med Tyskland og nogle af denne politiks følger for Skandinavien. I en håndbog af M. EFIMOV om de skandinaviske landes politiske, økonomiske og andre forhold hedder det indledende afsnit »Kampen om det skandinaviske brohoved«. ³⁰ Fremstillingen er præget af en yderst forstående holdning til den tyske besættelse af Danmark og Norge; England og Frankrig betegnes som krigens anstiftere og anklages for at have pønsset på at omdanne de nordiske lande til en base for angreb på Tyskland. Takket være beslutsomme tyske modtræk (dvs. besættelsen af Danmark og Norge) var denne plan blevet forpurret. De engelsk-franske imperialisters agenter, socialdemokraterne, støttede denne anti-tyske politik ved bl.a. at søge oprettet et skandinavisk forsvarsforbund, som ville have truet de skandinaviske landes fred og sikkerhed. ³¹ Efimovs fremstilling af Skandinaviens stilling i den internationale politik slutter med at stille de skandinaviske landes »farisæiske« neutralitet op mod Sovjetunionens »fredselskende, konsekvente« neutralitetspolitik, som angives at forsvare *alle* folks interesser.

I stærk modsætning hertil i hele sin holdning og tendens står en lille håndbog fra 1942, dvs. efter det tysk-sovjetiske brud, skrevet af A. S. DOBROV. ³² Det hedder nu, at »da Tyskland indledte sin erobningskrig« i 1939, erklærede Danmark sig neutral; men den 9. april 1940 brød fascistiske tropper ind på dansk territorium og besatte det uden at møde modstand. Også vurderingen af forholdet mellem Danmark og England er ændret. Der er nu ikke længere tale om pro-britiske socialdemokrater, som ønskede at organisere en nordisk alliance med brod mod Tyskland, men om en socialdemokratisk ledet dansk regering, der længe før krigens udbrud førte en imødekommende politik over for det fascistiske Tyskland og som efter besættelsen bestræbte sig for »på enhver måde at betjene sine Berlinske herrer« i såvel økonomisk som i udenrigspolitisk henseende. Derimod vendte det danske folk sig hadefuldt mod de fascistiske erobrere.

I 1942 påbegyndtes i Sovjetunionen udgivelsen af en serie håndbøger om andre landes historie og politiske og økonomiske forhold. Som nummer fem i rækken publiceredes i 1945 *De skandinaviske lande*. ³³ Frem-

³⁰ M. Efimov, Skandinavija, Moskva 1940.

³¹ I alle sovjetiske fremstillinger fra tiden efter juni 1941 er argumentationen den stik modsatte, som det vil fremgå af oversigten.

³² A. S. Dobrov, Danija i Islandija (Danmark og Island), Moskva 1942.

³³ Skandinavskie strany (De skandinaviske lande), red. af O. Ju. Šmidt m.fl.; N. P. Gubskij og I. M. Masjukov har skrevet om Danmarks historie. I bibliografien figurerer Stalins rapport til den 17. partikongres.

stillingen af Danmarks nyeste historie er karakteriseret ved en meget lidt polemisk tone i modsætning til de foregående arbejder. Om Socialdemokratiets grundlæggelse hedder det ganske vist, at dets program og taktik havde en typisk småborgerlig og reformistisk karakter, og at partiet var blandt de mest opportunistiske i II Internationale, men i resten af fremstillingen omtales partiet ikke negativt. Mest bemærkelsesværdigt er det måske, at Oktoberrevolutionen og dens følger for Danmark overhovedet ikke nævnes. Fremstillingen af Danmarks udenrigspolitiske historie i 1930'erne er nærmest identisk med, hvad man kunne kalde den officielle danske; det hedder således: »Danmark var overbevist om, at det ved nye europæiske forviklinger ikke ville blive inddraget i krigen, men fredeligt bevare sin neutralitet, sådan som det havde været tilfældet i 1914–1918«. Der er intet om dansk sabotage af de kollektive sikkerhedsbestrebelse, intet om indrømmelser over for det fascistiske Tyskland eller om regeringens forrædderi mod folket, tværtimod skete besættelsen »helt uventet« og modstand forekom at være umulig.³⁴ Om modstandsbevægelsen hedder det, at det især var sociale og økonomiske (og altså ikke ideologiske eller nationale) årsager, der bevirkede dens fremkomst. At kommunisterne skulle have spillet en særlig fremtrædende rolle i modstandsbevægelsen, skrives der intet om, derimod at repræsentanter for de politiske partier nærmede sig hinanden på grundlag af had til besættelsesmagten. Kaj Munk omtales som »en af de åndelige førere for den anti-fascistiske bevægelse i Danmark«.³⁵

I 1949 påbegyndtes udgivelsen af en ny og stærkt revideret udgave af *Den store sovjetiske encyklopædi*; som begrundelse herfor angaves, at »den marxistisk-leninistiske teori [var blevet] løftet op på et nyt og højere niveau i I. V. Stalins geniale værker«. Ifølge Sovjetunionens Ministerråds forordning vedrørende denne 2. udgave skulle leksikonnet give en »partimæssig kritik af de nutidige borgerlige tendenser i de forskellige videnskabsgrene«. Den nye udgave skulle – ifølge redaktionen – ved medarbejdernes ihærdige indsats gøre sig værdig til »den store Stalinske epoke«.³⁶ Hvordan var da det billede af Danmarks nyeste historie, den sovjetiske regering i Stalin-tilbedelsens værste periode lod præsentere for den sovjetiske offentlighed? Både med hensyn til indhold, form og synsvinkel er

³⁴ Kun ved omtalen af Stauning og samarbejdspolitikken findes en anelse kritik.

³⁵ Op. cit., p. 160. Folkestrejken i juni 1944 er beskrevet, så man får indtryk af, at det drejede sig om en Warszawa-lignende opstand.

³⁶ Bol'saja sovjetskaja énciklopedija, 2. udg., Moskva 1949 ff., forordet til bind I. Alle artikler var i modsætning til 1. udg. anonyme, men det synes at have været Pochlebkín, der har skrevet afsnittet om Danmarks nyeste historie, se Pochlebkín, *Scandinavica*, p. 34. Jeg tilslutter mig I. P. Šaskol'skij's vurdering af dette afsnit, nemlig at 1. udgavens fremstilling var »fyldigere og rigere på rent faktisk materiale«, se I. P. Šaskol'skij, »Problemy periodizacii istorii skandinavskich stran« (Problemer mht. de skandinaviske landes histories periodisering), *Skandinavskij sbornik*, VIII, 1964, pp. 349–370.

der en umådelig forskel mellem 1. udgavens sobre fremstilling og 2. udgavens version. Fremstillingen er rent kronologisk og omhandler næsten udelukkende den politiske historie. Stilen er karakteristisk ved sin rigelige brug af invektiver. Periodiseringen af Danmarks nyeste historie følger den fra den generelle verdenshistorie: den danske kapitalisme trådte ind i sin imperialistiske fase ved det 20. årh.s begyndelse og gik efter Oktoberrevolutionen over i kapitalismens generelle krise; de nu obligatoriske Lenin-citater om den danske imperialismes særtræk og om det danske landbrug anføres.³⁷ Karakteristisk er det endvidere, at alt godt og progressivt i marxistisk-leninistisk forstand hævdes at være kommet fra Rusland/Sovjetunionen; det er herfra inspirationerne til den danske demokratiske bevægelse er udgået (f.eks. omkring 1905 som følge af den russiske 1905-revolution). Især tillægges Oktoberrevolutionen nu alt afgørende betydning for den politiske udvikling i Danmark, ja selv for islændingenes selvstændighedsbestræbelser. Det mest slående ved Stalin-udgavens fremstilling er dog den dæmonologiske fortolkning, Danmarks nyeste historie får. I den marxistisk-leninistiske eskatologi repræsenterer socialdemokraterne mørkets kræfter. Konsekvent omtales de som »højresocialdemokrater«, »socialchauvinister«, »socialforræddere«, »det imperialistiske bourgeois agentur« m.v.³⁸ Fra partiets grundlæggelse har det bedraget de danske arbejdere og har tilmed været så skamløst at gøre dette ganske åbenlyst. Kun under massernes tryk har det af og til bekvæmet sig til visse begrænsede reformer.

Historiens helte er de danske kommunister, som ikke alene har forsvaret danske arbejderes interesser, men i virkeligheden hele folkets. Mens socialdemokraterne forrædt arbejderklassen og folket ved sin indrømmelsespolitik over for Hitler efter 1933 og åbent bekæmpede et dansk forsvar mod den fascistiske aggression, ja under besættelsen sammen med de borgerlige partier gennemførte en »fascificering« af Danmark,³⁹ anførte kommunisterne det danske folks kamp mod okkupanterne og tvang herved socialforrædderne til at ændre kurs. Trods denne folkets modstandskamp under kommunistisk ledelse blev modstandsbevægelsens ledende organ, Frihedsrådet, domineret af højresocialdemokrater og borgerlige, som søgte støtte hos USA og England mod arbejderklassens voksende magt. I kontrast til fremstillingen i *Skandinavskie strany* fra 1945

³⁷ Ifølge Lenin var den danske imperialismes særtræk det, at den høstede ekstra profit ved sin gunstige monopolstilling på markedet for mælke- og kødprodukter. Det danske storbourgeois blev det engelske imperialistiske bourgeois klienter, se Lenin, *Sočinenija*, 4. izdanje, tom. XXIII, p. 124.

³⁸ Borgbjerg, der også i denne udgave har fået sin egen biografi, karakteriseres kort og fyndigt som »en af det danske socialdemokratis ledere, en opportunist og en fjende af marxismen«, som har bestræbt sig på at desorganisere proletarietets revolutionære kamp, op. cit., bind V, 1950, p. 569.

³⁹ »Stauning provodil fašizaciju Danii«, op. cit., p. 348.

opfattes modstandskampen nu i første række som en revolutionær klassekamp med folket (ledet af kommunisterne) på den ene side, og de herskende kredse (i samarbejde med socialforrædderne) på den anden side. Denne opfattelse implicerer i virkeligheden, at Frihedsrådet bekæmpede modstandsbevægelsen, og der antydes da også et samspil mellem de herskende kredse, Hitler-Tyskland og England, i besættelsens slutfase.⁴⁰

Perioden efter II Verdenskrig har forfatteren imidlertid reserveret for sine voldsomste udladninger. Socialdemokratiet blev nu omdannet til et agentur for den amerikansk-engelske imperialisme, og Danmark tabte som følge af Marshall-plan og Atlantpagt såvel sin økonomiske som sin politiske selvstændighed.⁴¹ Med magt blev Danmark omdannet til opmarchområde for den af USA forberedte verdenskrig mod Sovjetunionen. I takt hermed blev Danmark til en amerikansk udbytningskoloni, som skulle forsyne USA med visse råstoffer. Skønt højresocialdemokraternes forrædderi fremkaldte stærk harme i befolkningen, mindskedes kommunisternes styrke i Folketinget pga. forfølgelsen af danske kommunister. Resultatet af alt dette blev en aktivisering af de fascistiske elementer i Danmark, vækst i fattigdommen og forværrelse af massernes retsløse stilling. Fremstillingen slutter dog med nogle fortrøstningsfulde betragtninger om væksten i »fredskæmpernes rækker«.⁴²

POCHLEBKIN, der efter alt at dømme er forfatteren til denne fremstilling, er i det hele taget den mest benyttede sovjetiske historiker hvad angår oversigtsfremstillinger. Et par år efter Stalins død behandlede han på ny sider af Danmarks nyeste historie i sin bog *Danmark*,⁴³ der er skrevet i perioden før det delvise opgør med Stalin på den 20. partikongres og dermed før den forsigtige liberalisering, som også fik betydning for historieforskningen. Dette bærer skildringen da også præg af. Danmarks udenrigspolitik i det 20. årh. fordømmes som »anti-national«, skønt Pochlebk-

⁴⁰ Nazisterne overgav sig uden modstand til englænderne, men kæmpede videre mod Den røde Hær. Umiddelbart efter engelske troppers ankomst blev der dannet en regering under ledelse af en socialforrædder (Buhl). Denne regering saboterede modstandsbevægelsens krav og brugte de engelske troppers tilstedeværelse til at afvæbne »det kæmpende Danmark«.

⁴¹ Allerede i 1. udg. blev dette tema anslået, omend i modereret form: efter I Verdenskrig benyttede England sin økonomiske kontrol med Danmark til at blokere indsejlingen til de sovjetiske havne og til at sikre sig adgang til de engelsk-dominerede, nyoprettede baltiske stater.

⁴² Der nævnes som belæg herfor nogle underskriftsindsamlinger til fordel for en »fredspagt« mellem stormagterne. I afsnittet om økonomiske forhold hedder det, at det arbejdende folks levestandard er uafbrudt faldende. I omtalen af landbrugets forhold siges det udtrykkeligt, at Lenins konklusioner (fra 1907) – bl.a. om småbøndernes utilstrækkelige ernæring pga. det dyre smør – også har gyldighed i dag (1952). Også bibliografien bærer tydeligt præg af tilblivelsestidspunktet: »klassikerne« får hele 27 linier, mens alle øvrige værker til sammen må nøjes med i alt 10 linier; blandt klassikernes bidrag til Danmarks historie figurerer nu også Stalin.

⁴³ V. V. Pochlebkina, Danija (Danmark), Moskva 1955. Som et kuriosum kan nævnes, at skriftet også findes i en kinesisk oversættelse, udkommet i Shanghai 1956.

kin udtrykkeligt omtaler den tvangssituation, Danmark befandt sig i mellem stormagterne. De herskende kredses afslag på Sovjetunionens forslag om deltagelse i et kollektivt sikkerhedssystem førte til den 9. april. Efter II Verdenskrig blev der skabt forudsætninger for, at Danmark kunne have befriet sig for den permanente trussel fra den tyske militarisme (Pochlebkina angiver ikke nærmere, hvilken kurs de herskende kredse skulle have fulgt), men Danmark blev i stedet tvunget ind i NATO. Hvis man ikke vidste bedre (og det gør de læsere en sådan fremstilling er møntet på givetvis ikke), kunne man få det indtryk, at kongen ikke alene formelt, men også reelt har den dominerende indflydelse i det danske politiske system. Omtalen af de økonomiske forhold følger det nu etablerede mønster med stigende militærudgifter og faldende levedod, og de rituelle Lenin-citater om dansk landbrug har stadig fuld gyldighed, også for situationen i 1955.⁴⁴

Sammenlignet med disse stalinistiske versioner er Pochlebkins bidrag til værket *Vesteuropas og Amerikas nyeste historie*⁴⁵ fra perioden 1959–1966 noget mere nuanceret, og den grove terminologi er blevet mere poleret. Hovedsynspunkterne har dog ikke undergået nogen forandring og redogørelsen er præget af en række modsigelser og inkonsekvenser. Trods socialdemokraternes sammensværgelse med bourgeoisiet for at undergrave arbejderklassens revolutionære kamp bevarede, ja styrkedes samme forrædderes ledende position i arbejderbevægelsen (et forhold Pochlebkina vel påviser, men ikke forsøger at forklare) trods oprettelsen af et ægte revolutionært parti, DKP.⁴⁶ Efter gængs marxistisk-leninistisk opfattelse betød »München-sammensværgelsen« i 1938 bl.a., at de be-

⁴⁴ Der optræder en ny variant af margarine/smør-komplekset: mens størsteparten af smørret stadig eksporteres på bekostning af det indenrigske forbrug, er margarineforbruget i efterkrigsperioden nu også faldende. I det hele taget har den arbejdende befolkning ikke råd til at købe de dyre landbrugsprodukter, se p. 49. Helt inkonsekvent hedder det imidlertid længere fremme i fremstillingen, at den amerikanske oversvømmelse af det danske marked med billige surrogater har medført prisfald på danske landbrugsprodukter. I modsætning til den skadelige amerikanske består den sovjetiske eksport til Danmark af lutter nødvendige varer, se p. 88.

⁴⁵ V. V. Pochlebkina, »Danija v 1918–1939 gg.«, Novejšaja istorija stran Zapadnoj Evropy i Ameriki, red. af N. J. Samorukov, tom. I, Moskva 1959. I den nye udgave af den »lille« sovjetencyklopædi mærkes ligeledes den 20. partikongres' indflydelse; teksten er således som oftest neutralt refererende, se Malaja sovetskaja enciklopedija, bind III, Moskva 1959, artiklen »Danija«.

⁴⁶ At dette forhold har voldt forfatteren problemer giver sig ligefrem udslag i den sproglige formulering; det hedder således bl.a. p. 604; »Trods Stauning-regeringens utilstrækkelige forholdsregler mod fascismen i Danmark var arbejderklassens beslutning om at undgå en fascificering af Danmark så stærk, at den fortsat støttede regeringen Stauning«. Den socialdemokratiske valgsejr i 1935 skyldtes ifølge Pochlebkina, at partiet udnyttede arbejdernes anti-fascisme (bl.a. ved hjælp af slagordet »Stauning eller Kaos«, hvor alternativet »Kaos« stod for fascisme), dels den internationale kommunismes folkefronttaktik, som i Danmark manifesterede sig ved, at DKP opfordrede sine medlemmer til at støtte socialdemokratiske kandidater, op. cit., p. 604.

dragne folk i Vesteuropa blev frustrerede og apatiske i politisk henseende. Denne generelle opfattelse søger Pochlebkina at tilpasse lokale danske forhold; ved folketingsvalget i 1939 afgav således den efter sovjetiske normer så beskedne procentdel 79.2 deres stemme; og ved folkeafstemningen i 1939 opfordrede Venstre sine vælgere til at blive hjemme:⁴⁷ begge ting tydelige tegn på den afsvækkede politiske aktivitet efter München. Skildringen af Danmarks udenrigspolitik er præget af samme inkonsekvens som i den allerede omtalte fremstilling fra 1955.

Igen i 1963 fik Pochlebkina lejlighed til at redegøre for Danmarks historie i det imponerende *Sovjetisk historisk leksikon*.⁴⁸ Den store artikel heri er det nærmeste, den sovjetiske historieforskning hidtil har frembragt i retning af en generel oversigt over Danmarks historie. Fremstillingen indledes med en kritik af den danske, borgerlige historieskrivnings periodisering, som ifølge Pochlebkina foretages efter ydre, iøjnefaldende politiske kriterier, mens »socio-økonomiske formationer« ignoreres. Af de seks perioder, Danmarks historie her inddeles i, skal kun nævnes de for emnet relevante: 5. periode, som kaldes »De kapitalistiske relationers gennembrud og udviklingen fra midten af det 19. årh. til det 20. årh.s begyndelse« og 6. periode, som slet og ret hedder »Danmark fra begyndelsen af det 20. årh.«⁴⁹ 5. periode var ifølge Pochlebkina karakteriseret ved en kamp mellem godsejerne og landbourgeoisiet, sidstnævnte repræsenteret af Venstre; indførelsen af parlamentarismen var afslutningen på denne kamp, hvorved landbourgeoisiet opnåede den politiske magt, endeligt formaliseret ved grundlovsændringen 1915. 6. periode, dvs. det 20. årh., får næsten lige så megen omtale som de fem foregående tilsammen. Karakteristisk er forsøget på at indpasse Danmarks nyeste historie i den generelle verdenshistorie i marxistisk-leninistisk regi: ved overgangen til det 20. årh. trådte den danske kapitalisme ind i sit imperialistiske stadium, danske monopoler eksporterede kapital til udlandet (bl.a. til Rusland) og til danske oversøiske besiddelser. Med andre europæiske monopoler blev der truffet aftale om opdeling af den oversøiske verden i indflydelsessfærer. De danske monopolars nære forbindelser med engelske og tyske monopoler betingede Danmarks neutralitet i I Verdenskrig. Standardudfaldene mod de socialdemokratiske ledere og fagforenin-

⁴⁷ En sådan argumentation kan skyldes, at den sovjetiske historiker har svært ved at forstå forskellen på en folkeafstemning og et folketingsvalg i et politisk system som det danske, og i det hele taget forskellen på et dansk og et sovjetisk valgs funktion.

⁴⁸ Sovetskaja istoričeskaja enciklopedija, I-, Moskva 1961 ff. (hidtil er 12 bind udkommet). Art. »Danija« i bind IV, 1963, sp. 974–1003.

⁴⁹ Denne periodisering er ikke identisk med den af I. P. Šaskol'skij foreslåede (se Skandinavskij sbornik, VIII, 1964, pp. 349–370): 1) »Førkrigsimperialismen« (til 1914); 2) »1. etape af kapitalismens almene krise« (1914–1939); 3) »2. etape af kapitalismens alm. krise« (1945 til slutningen af 1950'erne); 4) »3. etape etc.« (1950'ernes slutning og fremefter).

ger genfindes i denne fremstilling, offentliggjort i den periode efter Stalins død, hvor vilkårene for historieskrivning i Sovjetunionen har været de gunstigste.

Afsnittet om udviklingen efter 1918 er en let ændret version af Pochlebkins allerede omtalte bidrag fra 1959,⁵⁰ mens tiden efter II Verdenskrig er behandlet af P. VASIL'EV, hvis bidrag hverken mht. stil eller indhold adskiller sig fra de journalistiske skildringer af danske efterkrigsforhold, som tid efter anden har været offentliggjorte i den sovjetiske presse, eller fra Pochlebkins tidligere citerede afhandlinger.⁵¹

ANDELS- OG ARBEJDERBEVÆGELSEN I SOVJETISK HISTORIEFORSKNING. Den danske andelsbevægelses historie og udvikling har påkaldt sig langt større opmærksomhed blandt sovjetiske forskere end den danske arbejderbevægelse. Denne interesse for andelsbevægelsen kan ved første øjekast forekomme forbløffende, men er i betragtning af Sovjetunionens overvejende agrare karakter langt op i 1930'erne måske ikke så unaturlig endda. Indtil påbegyndelsen af tvangskollektiviseringen i slutningen af 1920'erne forestillede de sovjetiske ledere sig en omdannelse af det individuelle, privatkapitalistiske sovjetiske landbrug til et kollektivt, socialistisk via den sovjetiske kooperative bevægelse. Udviklingen viste imidlertid, at de sovjetiske bønder ikke frivilligt ville opgive den individuelle brugsform. I sovjetiske værker om den danske andelsbevægelse påpeges det omhyggeligt, at russiske kooperative organisationer kun i teknisk forstand kan have udbytte af de danske erfaringer (rationel produktion, standardiserede mærkevarer, central afsætning etc.). Derimod gøres der op med »socialutopisternes« endnu eksisterende »illusioner om muligheden for via Kooperationen at nå frem til et socialistisk samfund uden revolution og proletariats diktatur«. Den danske andelsbevægelse fremstilles af È. VAR'JAŠ som en »kapitalistisk trust«, der udbytter de brede forbrugermasser, dvs. danske og engelske arbejdere. Resultatet er det velkendte, at danske arbejdere må nøjes med at spise den billigere margarine.

Beskrivelserne af dansk andelsbevægelse bærer tydeligt præg af at indgå i en intern sovjetisk diskussion om mulige løsninger på det sovjetiske land-

⁵⁰ Om socialdemokratiet hedder det, at det sammen med de radikale vandt flertal på et »anti-fascistisk program« i 1935, og at partiet dermed havde opnået det parlamentariske flertal (sic.) som var dets mål og erklærede forudsætning for realiseringen af dets program; socialdemokraterne brugte imidlertid deres flertal til at opretholde klassefred. Til trods for, at regeringen var valgt på et anti-fascistisk program gjorde Stauning indrømmelser over for aggressorerne, og kun DKP førte en konsekvent kamp mod fascismen.

⁵¹ Militariseringen af Danmark har fået så alvorlige konsekvenser, at kun 10/100 af budgettet går til »oplysning«, mens 17-180/100 går til militæret. Resultatet er blevet mangel på skolelærere.

brugsproblem; det hedder f.eks., at den eneste mulighed for at løse landbrugsproblemet er en likvidering af »kulaklandbruget« og en socialisering af produktionen. Da den danske andelsbevægelse ikke har haft dette mål, er den i stedet blevet kulakklassens instrument til en økonomisk penetrering af landbruget og til at føre økonomisk krig med mod byerne. Der gives udtryk for en forbavsende optimisme på det sovjetiske landbrugs vegne: udviklingen i Sovjetunionen »rejses sig som et truende spøgelse for den danske landbrugseksport«, og der tales om en »tendens især blandt danske landarbejdere til at emigrere til Sovjetunionen«. Var'jaš karakteriserer i øvrigt i et særligt afsnit om den politiske situation perioden 1918–1922 som præget af de alvorligste klassekampe i Danmarks historie; senere er arbejderne blevet mere passive, hvilket hænger sammen med fagforeningsbureaukraternes og socialdemokratiets forrædderi.⁵²

Til trods for at alle sovjetiske historikere bestandig understreger betydningen af at studere arbejderbevægelsens historie (da arbejderklassen betragtes som den nuværende epokes »progressive« klasse), må man ikke desto mindre konstatere, at den danske arbejderbevægelses historie er meget lidt udforsket i Sovjetunionen. Bortset fra diverse afsnit i leksika og håndbøger af forskellig art synes emnet ikke at have været gjort til genstand for seriøse specialundersøgelser, siden JA. SEGAL i 1920'erne og 1930'erne skrev herom. Segal gav i bogen *Arbejderbevægelsen i de skandinaviske lande* (1927) en yderst kompetent redegørelse for den danske arbejderbevægelses historie fra midten af det 19. årh. til 1926. Som bolschevik er han naturligvis kritisk over for »den småborgerligt-lavsmæssige ideologi«, der dominerede bevægelsen, og den »reformistiske ånd«, der var fremherskende såvel i fagbevægelsen som i Socialdemokratiet. (I stedet burde man koncentrere sig om »et agitatorisk-propagandistisk arbejde med sigte på en opdragelse af masserne i en revolutionær klassekampsånd«). Denne grundindstilling har dog ikke hindret Segal i at foretage en sober analyse af forholdene i Danmark, og hans vurdering af de danske kommunisters betydning og muligheder – også på længere sigt – er

⁵² Se È. Var'jaš, *Kooperativnaja Danija* (Det kooperative Danmark), Moskva 1925, pp. 5f., 185f. og 34ff. Af yderligere sovjetisk litteratur om dansk andelsbevægelse kan nævnes: I. A. Kairov, *Massovoe sel'skochozjajstvennoe obrazovanie v Germanii i Danii* (Masse- landbrugsuddannelse i Tyskland og Danmark), Moskva 1929; C. A. Kristensen, *Sel'skochozjajstvennaja kooperacija v Danii* (Landbrugskooperationen i Danmark), Ekaterinoslav 1926; M. F. Tommè, *Moločnoe skotovodstvo v Danii* (Malkekvgavlens i Danmark), Moskva 1931; samme, *Po datskim fermam* (Omkring på danske gårde), Moskva 1927; I. P. Stepanov, *Sel'skoe chozjajstvo i sel'skochozjajstvennaja kooperacija v Finljandii i Danii* (Landbrug og landbrugsandelsbevægelsen i Finland og Danmark), Moskva 1928; M. Rozenfel'd, »K voprozu o social'nom sostave sel'skochozjajstvennoj kooperacii« (Om landbrugskooperationens sociale struktur), *Agrarnye problemy*, Moskva 1927. Se også Pochlebkin, *Scandinavica*, p. 37, for yderligere titler.

⁵²² *Rabočee dvizenie v skandinavskich stranach*, Moskva 1927.

temmelig negativ. En af bogens hovedkonklusioner er, at den danske arbejderbevægelse konstant har været i defensiven, bortset fra en kort periode i årene 1918–1919. Af Pochlebkins omtale af Segal fremgår det, at det blev for farligt et emne at beskæftige sig med under Stalindyrkelsen.⁵³ Adskillige danske marxister-leninister har derimod i de senere år fået offentliggjort afhandlinger om emnet i sovjetiske historiske tidskrifter og i form af brochurer.⁵⁴

BESÆTTELSESTIDENS HISTORIE. Et af de mest populære emner i dansk samtidshistorie set med sovjetiske øjne er besættelsestiden. Dette hænger givetvis sammen med, at »kampen mod den fascistiske okkupation udgør en af de mest heroiske sider af det danske folks og Danmarks kommunistiske Partis historie«. ⁵⁵ Til fortolkningen af den »anti-fascistiske modstandsbevægelses« historie foreligger der ligefrem en slags retningslinier for sovjetiske historikere,⁵⁶ som troligt følges i de i det følgende omtalte sovjetiske fremstillinger af den danske modstandsbevægelse. Retningslinierne og deres begrundelse går ud på følgende: Da forfalskninger af II Verdenskrigs historie hører til et af imperialismens vigtigste instrumenter i den ideologiske forberedelse til aggression mod Sovjetunionen, består der for den marxistisk-leninistiske historiografi en væsentlig opgave i at afsløre »de løgnagtige opspind i den reaktionære borgerlige historieskrivning«. Blandt hovedforsyndelserne er afvisningen af de objektive årsager til modstandsbevægelsens fremkomst og fornægtelsen af dennes alment demokratiske karakter samt fortielsen af kommunisternes rolle. Formålet med den »skamløse forfalskning« er at sløve det arbejdende folk og hindre en samling af alle demokratiske kræfter omkring arbejderklassens marxistisk-leninistiske avantgarde (dvs. kommunisterne). Om-

⁵³ Pochlebkina, Scandinavica.

⁵⁴ Et værk med titlen *Rabočee dviženie v Skandinavskich stranach i Finljandii*. Sbornik statej (Arbejderbevægelsen i de skandinaviske lande og i Finland. En artikelsamling), red. af I. M. Majsikij, Moskva 1965, indeholder intet om den danske arbejderbevægelse. Et andet værk, *Očerki novejšej istorii meždunarodnogo rabočego dviženija v 1917–1965 gg.* (Skitser til den internationale arbejderbevægelses historie i årene 1917–1965), som skal indeholde bidrag til arbejderbevægelsens historie i de skandinaviske lande, har ikke været tilgængeligt for mig. Blandt danske marxister-leninisters afhandlinger, offentliggjort i Sovjetunionen, kan nævnes: Alfred Jensen, »Datskoe rabočee dviženie v 1917–1920 godach«, *Voprosy istorii*, no. 12, 1957, pp. 49–58; Villy Fuglsang, »Iz istorii rabočego i kommunističeskogo dviženija Danii«, *Skandinavskij sbornik*, VI, 1963, pp. 118–153; Gelius Lund, *Vlijanie Oktjabr'skoj revoljucii na rabočee dviženie v Danii*, Moskva 1957. Ib Nørlund, *Det knager i samfundets fuger og bånd*, Kbh. 1959, skal også være oversat til russisk.

⁵⁵ A. Mironov, »Danija«, i samleværket *Antifašistskoe dviženie soprotivlenija v stranach Evropy v gody vtoroj mirovoj vojny*, red. af V. P. Bondarenko og P. I. Rezonov, Moskva 1962.

⁵⁶ Op. cit., indledningen ved Bondarenko og Rezonov.

vendt vil en »korrekt og sand« videnskabelig belysning af de historiske erfaringer bidrage til »den politiske opdragelse af det arbejdende folk...« En korrekt fremstilling skal vise følgende: Modstandsbevægelsen var de brede massers protest mod såvel fascismen som mod den interne reaktion, der samarbejdede med okkupanterne. Flertallet af de borgerlige partier forrådte skamløst de nationale interesser, mens kommunisterne konsekvent udførte deres patriotiske pligt. Kommunisterne forsøgte endvidere at udvikle den anti-fascistiske kamp til en alfolkelig rejsning, mens lederne af de borgerlige modstandsorganisationer omvendt frygtede folkenes revolutionære aktivitet og muligheden for befrielse af Den røde Hær. I stedet ville de med engelske og amerikanske bajonetter genoprette førkrigssystemet.

Dette skema følger A. MIRONOV⁵⁷ nøje i sin skildring af den danske modstandsbevægelse. Mens alle andre politiske partier samarbejdede med okkupanterne forberedte DKP sig til kamp; de afslørede Stauning-regeringens forrædderiske og anti-nationale politik. Modstandskampen i Danmark antog karakter af en hele folkets kamp, med arbejderklassens avantgarde, kommunisterne i spidsen. Umiddelbart efter befrielsen opstod der kamp mellem de progressive kræfter og de borgerlige partier. Mens Den parlamentariske Kommission bevidst forhalede sit arbejde, tog den officielle propaganda fat på at fordreje sandheden om modstandsbevægelsen og skjule »kommunisternes berømmelige rolle«.⁵⁸

Også POCHLEBKIN følger dette mønster; hans fremstilling af besættelsestiden i Den store sovjetiske encyklopædi og i Sovjetisk historisk leksikon er allerede omtalt. Sidst og mest udførligt har han behandlet emnet i bind II af *Vesteuropas og Amerikas nyeste historie*.⁵⁹ Spørgsmålet om en mulig kommunistisk magtovertagelse indtager en fremtrædende plads i fremstillingen. En sådan mulighed var reelt til stede efter Pochlebkins opfattelse, idet bourgeoisiet var berøvet alle dets traditionelle magtinstrumenter som f.eks. hær og fængsler, mens modstandsbevægelsen, ledet af DKP, disponerede over 40.000 organiserede og bevæbnede medlemmer

⁵⁷ Mironovs kildemateriale er meget spinkelt; det består af Besættelsestidens Fakta, Kbh. 1945, B. Brandt og K. Christiansen, Sabotage, Kbh. 1945, Vilhelm la Cour, Danmarks Historie 1900-1945, I-II, Kbh. 1950, Ib Nørlund, Det knager i samfundets fuger og bånd, Kbh. 1959, og Alfred Jensen, »Hemmelig Alliance«, Tiden, no. 1, 1960.

⁵⁸ Hæstrup nævnes som repræsentant for denne tendens. På traditionel vis slutter Mironov af med at udtrykke forvisningen om, at de reaktionære borgerlige historikeres og den officielle danske propagandas forsøg på at fordreje frihedskampens sande karakter er dømt til at mislykkes.

⁵⁹ V. V. Pochlebkina, »Danija 1939-1945«, Novejšaja istorija stran Zapadnoj Evropi i Ameriki, II, Moskva 1966. Interessant er det dog at bemærke, at der her er en antydning af, at de danske kommunister ikke var så aktive i den tysk-sovjetiske forståelsesperiode 1939-1941, som det ellers ofte fremstilles; det hedder bl.a., at »den ugunstige internationale situation« (eufemisme for perioden 1939-1941) »begrænsede partiets virksomhed«, op. cit., p. 313.

og desuden nød folkemassernes ubegrænsede støtte. Når det alligevel ikke endte med en kommunistisk magtovertagelse skyldtes det, at de borgerlige medlemmer af Frihedsrådet fik dette organ til at følge en linie, som klart søgte at begrænse massernes revolutionære udfoldelse for i stedet at lede den anti-fascistiske kamp ind i bureaukratiske, legale kanaler og dermed tilintetgøre den. Den taktik, det »kollaborationistiske bourgeoisie« anvendte, gik ud på at infiltrere modstandsbevægelsen med sine repræsentanter. Resultatet blev en ændring af modstandsbevægelsens sociale og klassemæssige sammensætning; reaktionære elementer kom ind i Frihedsrådet, hvis væbnede grupper i besættelsens sidste fase ikke så meget fandt anvendelse til bekæmpelse af tyskerne som til at beskytte det borgerlige politiske system. Bourgeoisiet og højresocialdemokraterne erobrede modstandsbevægelsen indefra og formindskede dermed kommunisternes og andre »ægte patrioters« indflydelse.⁶⁰

JULIJA KUDRINA har gjort Danmarks besættelse til sit speciale og har for nylig skrevet en afhandling om *De indrepolitiske brydninger og modstandsbevægelsen i Danmark 1940-1945*. En af Kudrinas teser synes at være, at »den mere fremsynede del af den danske befolkning var klar over, at kampen ikke blot gjaldt national befrielse, men også revolutionære, demokratiske forandringer i Danmark efter krigen.«⁶¹ I en artikel fra 1967 har Kudrina beskæftiget sig med *Den illegale presse i Danmark under den tyske besættelse*.⁶² Ikke overraskende fremhæves den kommunistiske presses betydning, men der redegøres også for de borgerlige presseorganer, hvoriblandt endda visse siges at have haft en »positiv« betydning.

Om Bornholms befrielse foreligger der fra sovjetisk side nogle erindringer af en instruktør ved den politiske ledelse af den 2. hviderussiske front,

⁶⁰ Til det billede, den sovjetiske offentlighed får formidlet om Danmarks nyeste historie, in casu besættelsestidens historie, hører også de bidrag, danske marxister-leninister får offentliggjort i sovjetiske tidsskrifter. Fhv. minister Alfred Jensen er vistnok den eneste dansker, der har fået afhandlinger trykt i det førende historiske tidsskrift *Voprosy istorii*, dels den allerede citerede artikel om den danske arbejderbevægelse, dels en artikel om modstandsbevægelsen i Danmark («Dviženie soprotivlenija v Danii», *Voprosy istorii*, no. 9, 1962, pp. 43-56). Alfred Jensens artikler citeres flittigt i sovjetiske historiske arbejder, men om påvirkningen mht. opfattelsen af Danmarks nyeste historie går den ene eller den anden vej er vanskeligt at afgøre. Sammenlignet med de mest seriøse sovjetiske historikere er Alfred Jensens billede af perioden 1940-1945 dog langt mere skematiseret, fordømmende og sort/hvidt.

⁶¹ Jeg har desværre ikke haft lejlighed til at læse afhandlingen og kan kun henholde mig til et telegram fra det sovjetiske pressebureau APN, gengivet i *Information* den 12. februar 1970.

⁶² »Datskaja nelegal'naja pečat' v gody nemečkoj okkupacii (1940-1945 gg.)«, *Skandinavskij sbornik*, XII, 1967, pp. 69-81. Kudrina er en af de meget få sovjetiske historikere - måske den eneste, der under studieophold i Danmark har anvendt utrykt dansk kildemateriale, skønt vistnok i meget begrænset omfang. Hun nævner i øvrigt ikke L. Bindsløv Frederiksen, *Pressen under besættelsen*, Aarhus 1960.

G. F. CHROMUŠINA.⁶³ Hun understreger den sovjetiske regerings konsekvente fredspolitik og afviser »strømmen af løgn og desinformation i den reaktionære vesteuropæiske presse om formålet med de sovjetiske troppers landsættelse«. Erindringerne er i øvrigt en pudsigt blanding af sovjet-patriotisme og betagelse af den ære, der bl.a. blev forfatteren til del fra det officielle Danmarks, herunder kongehusets side.⁶⁴

DANMARKS UDENRIGSPOLITISKE HISTORIE, HERUNDER FORHOLDET TIL SOVJETUNIONEN. Danmarks udenrigspolitiske relationer synes at være det emne der optager de fleste sovjetiske historikere, der beskæftiger sig med dansk historie. I sine talrige afhandlinger har også POCHLEBKIN flere gange været inde på emnet, men første gang han viede problemet en mere udførlig specialfremstilling var i bogen *De skandinaviske lande og Sovjetunionen* fra 1958.⁶⁵ I overensstemmelse med den da gældende politiske linie (formuleret af Chruščev og citeret med tilslutning af Pochlebkina) er vurderingen af Danmarks udenrigspolitik mere positiv og mindre fordømmende end tidligere. Hovedtemaet er, at Oktoberrevolutionen betød en grundlæggende ændring i Danmarks internationale position. Set fra et kapitalistisk synspunkt kom Danmark efter 1917 til at udgøre en forpost mod den første socialistiske stat, en forpost som de ledende imperialistiske stater ville bruge som opmarchområde mod sovjetstaten. Dette synspunkt finder Pochlebkina i modstrid med Danmarks nationale interesser. Omvendt var den nye sovjetstats udenrigspolitiske principper om fred mellem folkene og respekten for den nationale selvstændighed i overensstemmelse med de små staters, herunder Danmarks nationale interesser.⁶⁶ Man kunne derfor have forventet en »objektiv« holdning til de revolutionære begivenheder i Rusland, men pga. de herskende klasses synspunkter og pga. afhængigheden af de imperialistiske magter reagerede den danske regering ikke på bolschevikkernes henvendelse til bl.a. Danmark om at mægle mellem sovjetregeringen og de fjendtlige stater.⁶⁷ Når den danske regering alligevel opretholdt korrekte relationer

⁶³ »Osvoboždenie Bornhol'ma« (Bornholms befrielse), *Voenno-istoričeskij žurnal* (Krigshistorisk tidsskrift), no. 6, 1964, pp. 57-59.

⁶⁴ I fig. A. S. Kan, »Vnešnjaia politika Danii vo vremja vtoroj mirovoj vojny«, *Tezisy tret'ej vsesojuznoj konferencii po istorii etc.*, Tartu 1966, har også en sovjetisk historiker ved navn Šatkov beskæftiget sig med besættelsestidens historie.

⁶⁵ V. V. Pochlebkina, *Skandinavskie strany i SSSR* (De skandinaviske lande og Sovjetunionen), Moskva 1958.

⁶⁶ Det er interessant at notere sig, at Pochlebkina udtrykkeligt nævner fred mellem folkene, og ikke mellem (folkernes) regeringer. Denne skelnen er fundamental i marxistisk-leninistisk opfattelse af international politik.

⁶⁷ En identisk opfattelse giver Kan udtryk for i sin afhandling om de skandinaviske staters udenrigspolitiks neutralistiske traditioner, se senere. Den henvendelse, der omtales, fandt sted den 23. nov. 1917 i form af en note til de neutrale regeringers repræsentanter i Sct. Petersburg, se *Soviet Documents on Foreign Policy*, ed. Jane Degras, vol. I, London 1951, p. 9.

til sovjetrepublikken, skyldtes det væksten i den revolutionære bevægelse i Danmark, inspireret af den socialistiske revolution i Rusland. Arbejderklassen og de brede folkemasser udtrykte deres begejstring for Oktoberrevolutionen, en begejstring Pochlebkina finder udtrykt i progressive digteres værker fra denne tid. Også danske forretningsmænd ønskede kontakt med den nye regering, og det var først efter pres fra Ententemagterne, at den danske regering udviste sovjetregeringens repræsentant i København. I det hele taget er det vestmagternes indblanding, der har forhindret udviklingen i sovjetisk-danske relationer i begge staters interesse. Fremstillingen af udviklingen i 1930'erne og fremefter følger det velkendte mønster med valget mellem et kollektivt sikkerhedssystem og en indrømmelsespolitik, og socialdemokraternes ansvar for valget af den sidste mulighed. Under krigen formuleredes i de kredse, der ikke gik okkupanternes ærinde, et krav om en venskabspolitik over for Sovjetunionen, men i modstrid med landets interesser blev det presset ind i en anti-sovjetisk alliance. Først efter pres fra den offentlige mening genoptog den danske regering forbindelserne med Sovjetunionen og befriede dermed Danmark fra den isolation, USA havde holdt det i. I slutningen af fremstillingen glider Pochlebkina endelig helt over i rollen som talsmand for den aktuelle sovjetiske udenrigspolitik.⁶⁸

Den første systematiske sovjetiske fremstilling af de nordiske landes, og altså hermed Danmarks udenrigspolitik efter II Verdenskrig er V. PROKOF'EV'S *Nordeuropa og freden* fra 1966.⁶⁹ Prokof'ev angiver som sit udgangspunkt Lenins lære om udenrigspolitikens klassebetingede karakter og det sovjetiske kommunistiske partis 22. kongres' udtalelser om udenrigspolitiske problemer; det ideologiske og aktuelle politiske grundlag er således det bedst tænkelige fra et marxistisk-leninistisk synspunkt. Bogens hovedtema er det ikke ukendte om de to forskellige linier i stormagternes forhold til de nordiske lande, dels de imperialistiske staters aggressive hensigter, dels Sovjetunionens konsekvente arbejde for at befæste og udvide gode naborelationer på grundlag af princippet om fredelig sameksistens. Som sin vigtigste opgave anfører Prokof'ev: at påvise indflydelsen fra den sovjetiske afspændingspolitik på de nordiske landes internationale position og at belyse Sovjetunionens nordiske politik, hvis mål er venskab og samarbejde. Det kommer ikke som nogen overraskelse efter foranstående, at Prokof'ev i sine konklusioner ser sig i stand til at finde disse bestræbelser bekræftet.

⁶⁸ I modsætning til USA ledes Sovjetunionen af principper om fred og ligeberettigelse i forholdet mellem staterne. Tro mod de leninske principper blander sovjetregeringen sig ikke i andre landes interne anliggender; når sovjetregeringen alligevel har følt anledning til at protestere over for den danske regering, har det haft sin begrundelse i en »legitim« frygt for konsekvenserne af »militariseringen af Danmark«.

⁶⁹ V. Prokof'ev, *Severnaja Evropa i mir*, Moskva 1966. Kan finder ikke bogen »historisk« i ordets akademiske betydning, se A. S. Kan, *Historisk tidskrift för Finland*, no. 1, 1970.

Danmarks udenrigspolitik før II Verdenskrig har bl.a. været behandlet af Ju. A. Egorov, der i 1949 skrev en afhandling om *De skandinaviske og baltiske landes 'neutralitet' som et af midlerne til at udløse II Verdenskrig og til støtte for den tyske aggression*.⁷⁰ Tesen synes klart at fremgå af den omstændelige titel. Samme forfatter offentliggjorde i 1959 en artikel om de skandinaviske landes neutralitetspolitikens historie.⁷¹ Efter en længere indledning med udgangspunkt i det 13. årh. og hvor Ruslands betydning for bevarelsen af Skandinaviens neutralitet gennem tiderne søges påvist, behandler Egorov neutralitetspolitikken i det 20. årh. Også her mener han, at det var Ruslands Østersøpolitik i tiden før I Verdenskrig, der forhindrede Danmark i at blive inddraget i krigeriske begivenheder under verdenskrigen. Om Danmarks neutralitetspolitik i 1930'erne hedder det, at den er »umulig at acceptere«. Det viser sig, at denne manglende accept ikke blot bunder i Egorovs personlige opfattelse, men tilsyneladende også i folkeretten. Ved at frasige sig sine forpligtelser mht. sanktioner under Folkeforbundet så den danske regering i realiteten igennem fingre med Hitlers aggression, og den undlod støtte til fredselkende landes (dvs. Sovjetunionens) kamp for at afværge II Verdenskrig. At en sådan politik er i strid med folkeretten, har den russiske folkeretslærde F. F. Martens (1845–1909) påvist: neutrale lande har pligt til at bidrage til at afværge krig. At Martens havde ret, finder Egorov godtgjort af II Verdenskrigs erfaringer.⁷² Artiklens konklusion angiver i øvrigt dens formål: at finde »historiske« argumenter for en opfordring til bl.a. Danmark om at arbejde for »fredens interesser«, dvs. støtte Sovjetunionens forslag om at omdanne Østersøen til »et fredens hav«.

P. VASIL'EV har i en artikel fra 1968 behandlet »Weserübung-Süd« på grundlag af et meget sparsomt udvalg af danske, trykte kilder.⁷³ Den populært skrevne, næsten fiction-agtige artikels egentlige hensigt er at advare mod Bonn-militaristernes forsøg på en ny »fredelig besættelse« af Danmark. Over for dette politiske formål træder forsøg på at bidrage til forståelsen af Danmarks udenrigspolitiske situation i slutningen af 1930'

⁷⁰ Ju. A. Egorov, »Nejtralitet« skandinavskich i pribaltijskich stran kak odno iz sredstv razvjazvanija vtoroj mirovoj vojny i sodejstvija germanskoj aggressii, Tartu 1949. Afhandlingen har ikke været tilgængelig for mig.

⁷¹ Ju. A. Egorov, »Nekotorye fakty iz istorii nejtral'noj politiki skandinavskich stran«, Skandinavskij sbornik, IV, 1959, pp. 143–149.

⁷² F. F. Martens var foruden folkeretslærd også diplomat. Han omtales udtrykkeligt som »borgerlig« i Bol'shaja sovetskaja énciklopedija, XXVI, 1954, p. 394. Alene af den grund kan det synes besynderligt, at en marxistisk-leninistisk historiker påberåber sig ham i sin argumentation. »Martens' princip« kan naturligvis tages til indtægt af alle parter i en strid, da alle jo som bekendt ønsker at forhindre krig.

⁷³ P. Vasil'ev, »Operacija 'Weserjüng-zjud'. (Okkupacija bez vystrela)« (Operation 'Weserübung-Süd'. (Okkupation uden et skud)), Novaja i novejšaja istorija, no. 2, 1968, pp. 60–68.

erne langt tilbage. Det samme gælder P. N. RYSAKOVs artikel om Atlantpagten og Nordeuropa.⁷⁴

Af en helt anden karakter er to afhandlinger om de sovjetisk-skandinaviske relationer i perioden 1920–1923, som R. F. KARPOVA har offentliggjort på grundlag af såvel trykt som utrykt sovjetisk kildemateriale.⁷⁵ Det tydelige politiske sigte, som dominerede de netop omtalte arbejder, er ikke til stede i Karpovas artikler. Fremstillingen har mere karakter af et kronologisk fremadskridende referat af og kommentar til de benyttede kilders udsagn. Som det er praksis i den overvejende del af sovjetisk historieskrivning, accepteres disse udsagn 100 %. De sovjetiske diplomaters dygtighed og fredselkende holdning understreges, ligesom Lenins personlige store rolle fremhæves i forbindelse med normaliseringen af forholdet mellem Sovjetregeringen og de nordiske regeringer. Grundlaget for den sovjetiske udenrigspolitik hævdes at have været princippet om fredelig sameksistens.⁷⁶ Blandt de »objektive« årsager til normaliseringen nævner Karpova begge parter interesser i kontakt, sovjetregeringens øgede prestige, såvel i som uden for Rusland, de progressive kræfter uden for Sovjetunionen (arbejderklassen, i særdeleshed kommunisterne plus den »progressive« del af socialdemokratiet samt »den demokratiske intelligens«), og handels- og industrikredses ønske om forretningsforbindelser med Rusland. Karakteristisk for Karpovas fremstilling er understregningen af, at den sovjetiske regering var en ganske almindelig regering med normale anskuelser på udenrigspolitik. Ruslands revolutionære bolschevik-regering efter oktober 1917 benævnes »den nye regering«, som om der blot havde fundet et kabinetskifte sted.

De sovjetisk-skandinaviske relationer i samme tidsrum er også blevet behandlet af V. A. ŠIŠKIN, der dog koncentrerer opmærksomheden om de

⁷⁴ P. N. Rysakov har adskillige gange skrevet om emnet de nordiske lande og Atlantpagten, hhv. USA, se f.eks. »Severoatlantičeskij blok i strany Severnoj Evropy«, Mirovaja ekonomika i meždunarodnye otnošenija, no. 3, 1962; artiklens kvaliteter er de samme som den netop af Vasil'ev omtaltes. Det samme gælder et par opsatser, Vasil'ev har ladet offentliggøre i det lige nævnte tidsskrift, no. 2, 1962, og no. 1, 1966 (om hhv. fællesmarkedet og Danmarks udenrigshandel) samt en artikel om »De nordiske lande og de økonomiske blokke i Vesteuropa«, V. Zagorskij har publiceret i Skandinavskij sbornik, X, 1965, pp. 47–60.

⁷⁵ R. F. Karpova, »Sovetskie otnošenija so skandinavskimi stranami 1920–1923 gg.« (Sovjetiske forbindelser med de skandinaviske lande 1920–1923), Skandinavskij sbornik, X, 1965, pp. 135–169, og samme, »Priznanie SSSR de jure Norvegiej, Šveciej i Daniej«, (Norges, Sveriges og Danmarks de jure anerkendelse af Sovjetunionen), sst. XII, 1967, pp. 92–104. Det utrykte kildemateriale stammer fra Det centrale statsarkiv for den nationale økonomi.

⁷⁶ Påstanden om princippet om den fredelige sameksistens som grundlag for den sovjetiske udenrigspolitik er fast tilbehør i alle sovjetiske fremstillinger af Sovjetunionens udenrigspolitik, uanset periode. At der skulle have været perioder, hvor en revolutionær, offensiv politik var i højsædet, eller at en vis dualisme har kunnet iagttages, nævnes næsten aldrig.

økonomiske og kommercielle problemer.⁷⁷ Šiškins kildemateriale er til dels det samme som Karpovas, men det er fyldigere. Heller ikke i Šiškins arbejde finder man den patos, som ellers er så karakteristisk et træk for megen sovjetisk udenrigspolitisk historieskrivning. Der er tale om et grundigt og veldokumenteret arbejde om de vanskeligheder, sovjetregeringen stod overfor i årene umiddelbart efter magtovertagelsen, da de kapitalistiske regeringer til bolschevikkernes store forbløffelse og fortrydelse ikke blev styrtet, selv om de, bolschevikkerne, efter egen opfattelse havde antændt luntten til en krudttønde. I modsætning til Karpova omtaler Šiškin de »forestillinger om en uundgåelig og snarlig europæisk revolution, som var vidt udbredte i vinteren 1917–1918«, og som bl.a. medførte, at den sovjetiske regering forsøgte at anvende skandinaviske venstresocialister til organisering af arbejderkomiteer, der skulle tage sig af den kommende vareudveksling mellem det udviklede Vesteuropa og det underudviklede Rusland, når de sociale omvæltninger havde fundet sted i Vesteuropa. Det var i følge Šiškin især handels- og industrikredse (og ikke de arbejdende masser), der pressede på for at få forbindelserne til Rusland genoptaget, mens hindringerne for en normalisering især var de vestlige stormagters pres på den danske regering, udenrigsminister Harald Scavenius' kraftige anti-bolscheviske holdning, samt russiske emigrantkredsers virksomhed i Danmark. Især i perioden indtil etableringen af handelsforbindelser med England og Tyskland i 1921 spillede den sovjetiske handel med de skandinaviske lande en betydelig rolle; Sverige, Danmark og Norge indtog således hhv. 1., 5. og 8. pladsen blandt seksten vestlige landes handel med Rusland i denne periode.

A. S. KAN har også arbejdet med emner inden for Danmarks nyeste udenrigspolitiske historie. I en artikel fra 1962 om *De neutralistiske traditioner i de skandinaviske staters udenrigspolitik*⁷⁸ tager han sit udgangspunkt i det sovjetiske kommunistiske partis da netop vedtagne nye programs (1961) udtalelser om forholdet til neutrale stater. Karakteristisk for disse udtalelser er deres positive vurdering af neutrale staters bidrag til »sikring af freden«. Samtidig vender Kan sig imod de nordiske landes ideologers angreb på neutralitetspolitikken og deres forvanskning af en sådan politiks »ægte mening under de nuværende betingelser«. Han finder, at neutralitetspolitikken traditioner især i Danmark bliver maltrakteret af politikere og publicister, mens de borgerlige historikere for-

⁷⁷ V. A. Šiškin, »Stanovlenie sovetsko-skandinavskich ékonomičeskich otnoženij (1917–1923 gg.)«, *Istoričeskie svjazi Skandinavii i Rossii IX–XX vv. Sbornik statej*, red. af N. E. Nocoov, I. P. Šaskol'skij, Leningrad 1970, pp. 164–203.

⁷⁸ A. S. Kan, »Nejtralistskie tradicii vo vnešnej politike skandinavskich gosudarstv«, *Novaja i novejšaja istorija*, no. 4, 1962, pp. 63–79. Sovjetiske historikere skelner ikke skarpt mellem »neutralitet« og »neutralisme«.

holder sig tavse.⁷⁹ Som antydnet er den politiske baggrund for disse betragtninger den sovjetiske ledelses ændrede opfattelse af neutrale og alliancefri staters funktion i den internationale politik, en ændring der slog igennem efter Stalins død og som begyndte at blive udmøntet i praktisk politik i anden halvdel af 1950'erne og ideologisk formaliseret i 1961.⁸⁰ For sovjetiske historikere blev det nu nødvendigt at ændre deres hidtidige entydige fordømmelse af bl.a. de skandinaviske staters neutralitetspolitik mellem de to verdenskrige. Udtrykt i marxistisk-leninistisk terminologi: neutralisme skal vurderes dialektisk og ud fra »menneskehedens progressive udviklings interessers synspunkt«. I hvert enkelt tilfælde skulle der nu foretages en konkret historisk analyse af klassekræfternes fordeling i den internationale politik. Samme målestok på f.eks. Danmarks neutralitetspolitik i tiden før og efter 1917 eller før og efter 1945 (dvs. før og efter etableringen af sovjetrepublikken og før og efter samme stats gennembrud til supermagtsstatus) kunne ikke anvendes.

Ved nærmere eftersyn viser det sig, at det afgørende kriterium ved vurderingen af en given neutralitetspolitik: om den har gavnet »menneskehedens progressive udvikling«, er identisk med, om den har gavnet Sovjetunionens interesser, sådan som disse er blevet defineret af de sovjetiske ledere til forskellige tidspunkter. Dette forhold træder klart frem ved Kans bedømmelse af Danmarks udenrigspolitik.⁸¹

I den til dato mest kompetente større sovjetiske behandling af Danmarks nyeste udenrigspolitiske historie, A. S. Kans værk fra 1967 om *De skandinaviske staters udenrigspolitik under II Verdenskrig*,⁸² indtager samme emne en fremtrædende plads. Da Kan må betragtes som en af de ledende, yngre sovjetiske skandinavister, fortjener værket en nøjere omtale. Det indeholder en grundig redegørelse for undersøgelsens problemstilling og en omfattende diskussion af kildegrundlaget. Fremstillingen er klart disponeret og som regel også veldokumenteret. I et afsluttende kapitel opsummeres de indvundne forskningsresultater. Undersøgelsen angives at have tre formål: at undersøge de skandinaviske regerings diplomatiske aktivitet og militære politik under krigens forskellige faser, at belyse Sovjetunionens politik over for Skandinavien (en politik som forlods omtales som gående ud på en respektering af landenes uafhængighed og neutralitet samt hjælp til befrielse fra det fascistiske åg), og at gen-

⁷⁹ I forordet til sin bog fra 1967 om de skandinaviske landes udenrigspolitik kritiserer Kan borgerlige og reformistiske historikere for at have anskuet neutralitetsproblemet for abstrakt, se A. S. Kan, *Vnešnaja politika skandinavskich stran vtoroj mirovoj vojny*, Moskva 1967, p. 9f.

⁸⁰ Se herom f.eks. Cecil V. Crabb Jr., *Elefanterne og græsset. En studie i alliancefrihed*, Kbh. 1967, kap. V.

⁸¹ Se eksempler i op. cit., passim.

⁸² A. S. Kan, *Vnešnaja politika skandinavskich stran v gody vtoroj mirovoj vojny*, Moskva 1967.

drive reaktionære forestillinger om Nordeuropas internationale relations historie. Kildegrundlaget er meget omfattende og består især af trykt materiale af skandinavisk proveniens. Kans adgang til forskellige sovjetiske arkiver har kun givet ham mulighed for at publicere nogle meget perifere oplysninger.⁸³

I sin omtale af tidligere sovjetiske behandlinger af emnet berører Kan de »særlige vanskeligheder« ved studiet af den nyeste tids historie, som gjorde sig gældende i Sovjetunionen i slutningen af 1940'erne og begyndelsen af 1950'erne, dvs. under Stalin-tilbedelsens kulmination. Efter den 20., 21. og 22. partikongres er sovjetiske historikers indstilling til de neutrale landes problemer imidlertid efter Kans opfattelse blevet »mere alsidig og historisk«. Kan har således set sig i stand til at korrigere visse konklusioner, hans forgængere havde draget.⁸⁴

Hvordan løser Kan de af ham selv stillede mål? Specielt vedrørende studiet af udenrigspolitisk historie hævder sovjetisk marxistisk-leninistisk historieskrivning at være i besiddelse af en særlig metode og at gribe problemerne an på en fundamentalt ny måde.⁸⁵ Kan hævder i indledningen, at den borgerlige og reformistiske historieskrivning ikke er i stand til at se, at udenrigspolitik er en afspejling af klasseinteresser eller et resultat af et klassekompromis. Ikke desto mindre vil man som regel forgæves lede efter en analyse af disse klasse modsætningers rolle for udformningen af udenrigspolitikken, og i det hele må man sige, at selve beslutningsprocessen så godt som negligeres. Som oftest præsenteres man kun for den endelige, officielle beslutning. Det eneste tilløb hertil forekommer i et indledende kapitel om »De generelle forudsætninger for de skandinaviske staters internationale position og udenrigspolitik«, hvor det hedder, at udenrigspolitikens hoveddrivkræfter var storbourgeoisets interesser. De herskende klasser prægede udenrigspolitikken ikke alene ud fra deres økonomiske interesser, men også ud fra ideologiske sym- og antipatier. Fjendskabet mod Sovjetunionen betegner Kan som et forståeligt klassebetinget had. De herskende klassers indflydelse blev dog be-

⁸³ Kan beklager selv utilstrækkeligheden af dokumentarisk materiale af sovjetisk oprindelse; han hævder imidlertid, at der i sovjetiske arkiver findes »værdifuldt materiale« til belysning af de sovjetisk-danske relationer og af den tyske besættelse af Danmark, se Tezisy etc. I kilde- og litteraturlisten figurerer helt konventionelt »klassikerne« på førstepladsen, men Stalins værker, som må formodes at være mere relevante for det behandlede tidsrum end Lenins, savnes.

⁸⁴ Tendensen i disse konklusioner er allerede omtalt i forbindelse med Kans artikel fra 1962; i nærværende værk hedder det, at umiddelbart efter krigen vurderede den marxistisk-leninistiske historieskrivning neutralitetspolitikens rolle for udfaldet af »folkernes kamp mod fascismen« negativt; denne bedømmelse skyldtes en »retfærdig fordømmelse af de neutrale staters støtte til aggressorerne«. Den senere mere positive vurdering af samme fænomen skyldes den positive rolle, den *nuværende* neutralisme spiller i »kampen for freden«.

⁸⁵ Se Sovetskaja istoričeskaja enciklopedija, VI, 1965, p. 485.

grænset ved den parlamentaristiske kontrol og det hensyn, de »opportunistiske socialdemokratiske ledere« måtte tage til arbejdervælgerne. Kan påpeger imidlertid selv, at der ikke var nogen modsætninger mellem de forskellige samfundsgrupper om grundlaget for udenrigspolitikken, nemlig at den skulle være neutral. For at redde forestillingen om den klassekampsbetingede udenrigspolitik tilføjer han, at grunden til massernes opbakning bag den reformistiske og borgerlige udenrigspolitiske målsætning skal søges i den dominerende borgerlige presses indoktrinering og i »den yderst kunstfærdige maskering af klassekarakteren«. ⁸⁶

Bortset fra disse meget generelle betragtninger over de indenrigspolitiske vilkår for Danmarks udenrigspolitik former Kans fremstilling sig i øvrigt som en solid og meget detaljeret, kronologisk struktureret redegørelse for Danmarks og de øvrige skandinaviske staters udenrigspolitik, med særlig vægt på en klargørelse af denne politiks konkrete indhold i det behandlede tidsrums forskellige faser. Det er svært at se, at der i denne marxistisk-leninistiske studie skulle være anvendt en særlig metode, der (som officielt hævdedet) på afgørende vis adskiller værket fra en undersøgelse af historikere med andre livsanskuelser. ⁸⁷ Man må oven i købet konstatere en nok så traditionel anvendelse af kildemateriale med hovedvægten på kilder fra de forskellige udenrigsministeriers arkiver. Det der derimod karakteriserer værket og især de heri fremsatte vurderinger er forfatterens fulde identifikation med det, der i marxistisk-leninistisk terminologi kaldes »folkenes kamp mod fascismen«, »menneskehedens progressive udvikling« o.l., og som i alle tilfælde viser sig at indebære ubetinget støtte til de forskellige sovjetiske regeringsers vekslende politik. ⁸⁸

⁸⁶ Kun DKP var imod den førte »absolutte« neutralitetspolitik, som Kan andetsteds har kaldt »falsk« og en »skinneutralitet« (Novaja i novejšaja istorija, no. 4, 1962, pp. 76f.); de ønskede en prosovjetisk neutralitetspolitik. Selv kommunisterne reviderede imidlertid deres opfattelse »pga. kræfternes fordeling ved krigens begyndelse«, hvormed menes, at DKP som følge af den tysk-sovjetiske forståelse 1939-1941 og følgende parolerne fra Moskva støttede en dansk neutralitetspolitik tilpasset tyske (og sovjetiske) interesser, op. cit., pp. 17, 43f. og 50f.

⁸⁷ Se f.eks. artiklen om kildekritik og historisk metode i Sovetskaja istoričeskaja enciklopedija, VI, 1965, pp. 592-601. De principper der doceres her, er i teknisk henseende de samme som »borgerlige« lærebøger foreskriver; det der udmærker marxistisk-leninistisk metode, er den »partimæssige kampånd«, som sovjetisk metodelære har tilført disciplinen, fremhævelsen af kilder af kommunistisk oprindelse som særligt værdifulde og den stadige understregning af classesynspunkter. Se mere detaljeret om disse problemer i den sovjetiske lærebog i historisk metode: R. S. Mnuchina, Istočnikovvedenija istorii novogo i novejšego vremeni, Moskva 1970.

⁸⁸ Se dog forsigtige tilløb til fortolkning af officielle sovjetiske regeringserklæringer, op. cit., p. 197f., og antydning af kritik af den sovjetiske udenrigspolitik i perioden 1939-1941 i værkets konklusion. I den her behandlede periode er der yderligere den komplikation, at rækkevidden af den tysk-sovjetiske aftale af 23. august 1939 af politiske grunde er tabu i sovjetisk historieskrivning; det er derfor en næsten håbløs opgave for sovjetiske

I modsætning til mange af de i denne oversigt omtalte fremstillinger, er Kans værk imidlertid karakteriseret ved, at det ofte yder ideologiske modstandere retfærdighed, og inden for de stive rammer, den marxistisk-leninistiske ideologi foreskriver, er værket yderst nuanceret.⁸⁹

Kans vigtigste konklusioner på de tre mål, han indledningsvis satte sig er følgende: Det var de store krigsførende magter der var afgørende i spillet om bevarelsen af neutraliteten; alligevel må man ikke fratage de politiske ledere ansvaret for den førte politik.⁹⁰ De progressive samfundsgrupper, repræsenteret ved kommunister og venstresocialister ønskede en anden udformning af neutralitetspolitikken (dvs. en pro-sovjetisk). Efter en vanskelig og modsætningsfyldt tid (Kan hentyder til den tysk-sovjetiske forståelses periode) trådte de frem som »helte og organisatorer af modstandskampen«. Ved krigens afslutning nærmede de herskende kredses opfattelse sig kommunisternes: Danmark burde ikke deltage i en »blokpolitik«, men i en »kollektiv sikkerhedspolitik«. For så vidt den førte neutralitetspolitik anses for at have været til gavn for Sovjetunionen, bedømmes den positivt. Det manglende militære beredskab spillede en væsentlig rolle for neutralitetspolitikens sammenbrud i 1930'erne. For den sovjetiske politik bestod vanskeligheden i at afgøre, hvilken af de kæmpende magter i II Verdenskrigs første fase, der var farligst for de sovjetiske interesser i Norden. Dette problems løsning fandt ikke sted uden vanskeligheder og uheld (der hentydes her givetvis til Hitler-Stalin-pagten og krigen mod Finland). Mht. det tredje mål mener Kan at have tilbagevist de reaktionære påstande om sovjetiske ekspansionsønsker og om, at de skandinaviske neutralitetstraditioner er døde.⁹¹

KONKLUSION. Generelt må man konkludere, at der i flere henseender består et misforhold mellem de mere officielle proklamationer om den

historikere at give en tilfredsstillende fremstilling og analyse af perioden. Også det sovjetisk-finske forhold i denne periode er et delikat emne, se op. cit., pp. 34 ff. og 50 ff.

⁸⁹ Det hedder således, at bogstaveligt alle i Danmark støttede den førte udenrigspolitik (p. 43 f.); den indenrigspolitiske situation karakteriseres som stabil i 1930'erne (p. 44), og den overvejende del af befolkningen støttede det borgerligt-demokratiske system (pp. 207 og 223); Scavenius' linie sejrede pga. manglende alternativer (p. 274 og 322). (I tezisy etc. understreger Kan, at Scavenius' regering på ingen måde var fascistisk, og at samarbejdspolitikken blev gennemført under stærkt pres fra besættelsesmagten). Christmas Møllers indsats tillægges stor betydning, ligesom dennes synspunkter på Danmarks fremtidige udenrigspolitik fremhæves som »især« værende af betydning (p. 405 ff.); at der fandtes socialdemokratiske modstandere af samarbejdspolitikken omtales også (p. 207).

⁹⁰ Den var »negativ« og dens værdige finale blev den 9. april.

⁹¹ Også Kan afslutter sit værk med en af de gængse samtidsrettede appeller: den progressive offentlighed kræver Danmark ud af NATO; den sovjetiske regering og det sovjetiske folk lægger stor vægt på styrkelsen af den europæiske sikkerhed; de skandinaviske folk har ikke glemt de tyske erobrerers forbrydelser eller det sovjetiske folks befrielsesbedrifter m.m.

marxistisk-leninistiske »metodes« uforlignelighed mht. at frembringe videnskabelige forskningsresultater og den faktiske tilstand inden for et område som det her behandlede. Stalin-tiden har sat sine dybe spor; også efter det delvise opgør med Stalin-tilbedelsen hæmmes sovjetisk historieforskning imidlertid af disciplinens politisering.⁹² Sovjetiske historikers politiske og propagandistiske funktion lægges der i øvrigt ikke skjul på.⁹³ Hvorvidt den enkelte forsker i ét og alt samtykker med den officielle, af de politiske instanser fastlagte linie, er ikke søgt besvaret her og turde være et næsten uløseligt problem. Officielt er det intet problem: en upolitisk historievidenskab eksisterer ikke, og det afgørende er derfor at udtrykke den mest progressive klasses ideologi, dvs. proletariatets. Og det hævder den sovjetiske historieskrivning at gøre. Mere væsentlig end denne påstand er imidlertid det forhold, at den stadige docering af marxismen-leninismens overlegenhed for mange sovjetiske historikere synes at have ført til en opgivelse af metodiske overvejelser, diskussion af problemstillinger, kort sagt til manglende problembevidsthed. I stedet for at søge øget erkendelse om fortiden beflitter man sig på at indpasse begivenhederne i et på forhånd fastlagt, skematisk ideologisk mønster, at bekræfte de centrale historiske myter og/eller at producere »historiske« argumenter til brug for den politiske debat og propaganda.

Dette gælder især de mange oversigtsarbejder, som de sovjetiske historikere hidtil har anvendt størst energi på; disse arbejder afspejler tydeligt det til enhver tid herskende politiske klima, og den til grund liggende model har ikke ændret sig synderligt siden Stalin-tiden. De afhandlinger, der udtrykker vurderinger af dansk historieforskningens vilkår og funktion, varierer fra Pochlebkins og andres manglende anerkendelse af forskellen på egentligt politiske og historiske skrifter til Kans anerkendelse af dette skel. Blandt afhandlinger, der behandler enkeltproblemer, kan mange kun opfattes som klart politisk motiverede og uden nogen erkendelsesmæssig funktion. Andre (f.eks. Kan, Šiškin, Karpova) repræsenterer derimod seriøse, historiske arbejder, hvor synsvinkel, terminologi og generelle konklusioner kan afvige stærkt fra »borgerlige« og »reformistiske«

⁹² I Det sovjetiske historiske leksikon hedder det, at især samtidshistorien led under Stalin-tidens skadelige indflydelse; afsløringen af persondyrkelsen medførte en »væsentlig lettelse« for en marxistisk-leninistisk analyse af den nyeste tids problemer. Der synes i denne formulering (»væsentlig lettelse«) at ligge en tilkendegivelse, af at forholdene ikke opfattes som fuldt tilfredsstillende; se SIE, VI, 1965, sp. 487.

⁹³ Se f.eks. den omtalte meningsudveksling i Voprosy istorii, no. 10, 1966; der tales her om, at marxistiske historikere åbent betragter deres aktivitet som en del af »folkets revolutionære virksomhed i et nyt socialt systems triumfs navn«, og at det er nødvendigt at »intervenere direkte i nutidens realiteter« for at forsyne menneskeheden med ideer og »forståelse af den sociale udviklings love«. Der er to former for propaganda: en god og en dårlig (i moralsk forstand); sovjetiske historikere hylder den gode propaganda, der støtter menneskenes ægte frigørelse og arbejder for fred og humanisme.

værkers, men som yder værdifulde bidrag til de omhandlede problemers belysning. Man savner stadig monografier, baseret på egentlig grundforskning, af Danmarks nyeste historie.

For danske historikere er det muligt at udnytte det, Roots kalder »de pålidelige historiske kendsgerninger« i den sovjetiske historieskrivning; om man accepterer eller forkaster den livsanskuelse med dertil hørende værdinormer, som vore sovjetiske kolleger hylder i deres arbejder, er mere et politisk/metafysisk end et historisk/videnskabeligt spørgsmål.